

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

GENÇLERLE

BAS

BASA

SANAT

NEDİR?

TURGAY

FİŞEKÇİ

Yordam
Kitap

Yordam
Kitap

Yordam Kitap

Turgay Fişekçi

1956'da Balıkesir'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Öğrencilik yıllarında şiir yazmaya ve yayıncılık alanında çalışmaya başladı. Öğrenimini tamamladıktan sonra yayıncılığı meslek edindi. İlk şiir kitabı *Karda Işıltılar* ile 1980 Akademi Kitabevi Şiir Ödülü'nü kazandı. Sonraki şiir kitapları: *Kuşkuluyum Yaşadığımdan* (1983), *Yitik Bahar* (1989), *Dip Sevgi* (1994, Behçet Aysan Şiir Ödülü), *Sevgi Bağları* (1998, Behçet Necatigil Şiir Ödülü, Halkevleri Şiir Ödülü), *Güzelle Büyü* (2013, Melih Cevdet Anday Şiir Ödülü), *Nerdesin?* (2017 Fazıl Hüsnü Dağlarca Şiir Ödülü).

1999-2005 arası *Adam Sanat* dergisi yayın yönetmenliğini, TRT 2'de yayınlanan "Okudukça" adlı kitap programının danışmanlığını yaptı. *Cumhuriyet* gazetesi kültür sayfasında "Defne Gölgesi" başlıklı haftalık yazılar yazdı (1996-2013).

Raylar Üzerinde Avrupa, Bir Bahar Bir Yaz ve *Unutulmaz* adlı üç gezi kitabı vardır.

İlk romanı *Hep Yanımda Kal* ile 2005 İnkılâp Kitabevi Roman Ödülü'nü kazandı.

2019-2020'de yirmi ay boyunca haftalık *Cumhuriyet Kitap Eki* yayın yönetmenliği yaptı.

Mayıs 2006'dan bu yana iki aylık edebiyat dergisi *Sözcükler*'i yayımlamakta.

GENÇLERLE
BAŞ BAŞA

SANAT NEDİR?

TURGAY FİŞEKÇİ

Yordam Kitap: 394 • Gençlerle Baş Başa: Sanat Nedir? • Turgay Fişekçi

ISBN 978-605-172-429-4 • Kitap Editörü: Yeşim Dinçer

Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • Birinci Basım: Mayıs 2021

© Turgay Fişekçi, 2021; © Yordam Kitap, 2021

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)

Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul

Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com

www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1

Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2

34310 Haramidere / İstanbul

Tel: 0212 412 17 77

Gençlerle Baş Başa
Sanat Nedir?

Yordam Kitap

İçindekiler

Sanatın Türleri	26
Şiir	38
Rönesans ve Resim Sanatı	45
Shakespeare	51
Edebiyat Başyapıtları	55
Tiyatro	60
Müzik	67
Rönesans'tan Çağımıza Sanatlar	76
Mimarlık Sanatı	89
Yedinci Sanat: Sinema	95
Sanatın Anlamı	108

Kerem’le söyleſiye gittiğim bir okulda tanıştık. Aramızda tam elli yaş var. Öğrencilere aramızdaki bu büyük yaş farkına karşın sanatın bizi bir araya getirdiğini, sanatın böyle zamanlar üstü bir gücü olduğunu söylemiştim.

O da bana, Yeşil Tatil adlı gençlik kitabımda geçen, “Cevizin yaprağı dal arasında / güzeli severler bağ arasında” türküsünün gerçekten olup olmadığını sormuş, salonda türküyü söylememle ikna olmuştu.

O gün bugündür soruları sürüyor Kerem’in. Sanat konusuna takıldı bir kez, ardı arkası gelmiyor sorularının...

İşte yine başlıyoruz:

Nâzım Hikmet’in “Saman Sarısı” şiirinde, “bir ulu ırmak akıyor insan eli ilk mağaraya ilk bizonu çizdiğinden beri” dediğı şey nedir?

Başlangıcından günümüze en genel anlamıyla sanat dediğimiz yaratıcılık alanlarının içerdiği sürekliliktir. Gerçekten de Fransa’da Lascaux Mağarasında bulunan ve günümüzden on yedi bin yıl öncesine ait olduğu anlaşılan resimlerdeki bizonlarla, 20. yüzyılda Picasso’nun yaptığı boğa resimleri arasındaki benzerlik şaşırtıcıdır.

Mağaralara çizilen resimler mi sanatın doğduğu yer?

Evet, bu resimler o dönem insanların yaşamalarını o denli yalın biçimlerde anlatır ki, yalnızca tarihsel değerleriyle değil, sanatsal değerleriyle de önem taşır. Çizilen hayvan ve insan figürleri binlerce yıl öncesi ilkel komünal toplumların yaşama biçimini yansıtır. İnsandan insana sanatsal iletişimin ilk örnekleridir mağara resimleri.

İnsanlar neden gerek duymuşlardır bu resimleri çizmeye?

İşte sanatın kökenini açıklayacak soru: İnsanı insan yapan süreç, insanın elini bir araç olarak kullanabilmesiyle başlar. İnsan eliyle hem meyve toplamayı öğrenir hem avlanmayı hem de resim yapmayı.

Bir iletişim gereksinimidir resim yapmak. Mağara dışındaki hayatı henüz tanımamış çocuklara, gençlere dışarda karşılaşacakları hayvanları tanıtmak, onlardan nasıl korunacaklarını ya da onları nasıl avlayabileceklerini anlatmak için çizilmiştir.

Sanatın bugünkü en genel tanımının da bize dünyayı ve insanı yaratıcı bir biçimle anlatmak olduğunu söyleyebiliriz.

Aynı şeyi sözlerle yapamazlar mıydı?

Sözle yapmayı da denemişlerdir elbet. İnsan daha dili keşfetmeden çıkardığı seslerle hem çevresiyle ilk iletişimi kurmuş, hem de ilk ritm ve müzik örneklerini vermiştir.

Yani sanat hayata bakarak mı doğmuştur?

Elbette ama yalnızca hayata bakıp, onu yakalayıp tutmak, resme, söze, müziğe dökmekle oluşmaz sanat, aynı zamanda onu sanat yapan biçimlere dönüştürmek gerekir.

Nedir biçim dediğimiz şey?

En genel anlamıyla sanat dediğimiz şeyden aldığımız “tat”tır. Bu tadı oluşturan sanatsal biçim, tek ve durağan bir şey değildir. Her sanat yapıtı, kendine özgü bir biçim içerir. Biçimi sanatçının yaratıcılığı oluşturur. Her sanatçının kişiliği, yarattığı esere kendi özgün kişiliğinin damgasını vurur. Sanatsal biçimi olmayan bir çalışmanın kalıcı hiçbir değeri yoktur.

Bir marangoz çok güzel bir sandalye yapabilir ama onun ömrü kullanım süresi kadardır. Kullanılır, eskir ve dönüşüme gider. Picasso bir sandalye yapmışsa, bu sandalye her şeyden önce görende, izleyende doyumsuz bir tat, hayranlık uyandırır. Bakmaya doyamayız, bizi daha önce hissetmediğimiz duygulara, düşüncelere sürükler, yeni esinler duyurur bize. Müzelerde korunur ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir mirasa dönüşür.

İkidir Picasso diyorsun, sanat nedir diye sorulduğunda aklına hep Picasso mu geliyor?

Örnek olarak Picasso’yu anmam, onun sanat tarihi içindeki benzersiz yerinden. Bu olağanüstü sanatçı, mağara resimlerinden çağdaş sanata kadar bütün geçmiş sanatı o denli içselleştirmiş, sonra da bütün

bu birikimi o denli ustalıkla yeniden yaratmıştır ki, sanatsal yaratıcılık dediğimizde ilk akla onun gelmesi çok doğal.

Henri-Georges Clouzot'un 1956 yapımı *Picasso'nun Gizemi* adlı bir belgesel film vardır. Bu filmde Picasso'yu hep işinin başında ya resim ya da heykel yaparken görürüz. Ressam önündeki tuvale birkaç dakika içinde bir çiçek resmi yapar ama durmaz boyamayı sürdürür. Resim biraz sonra bir tavuğa, biraz daha sonra bir balığa dönüşür. Neredeyse sonsuz bir süreçtir bu. Tuval önünde durduğu sürece onu boyayabilir ve çok farklı resimlere ulaşabilir.

Picasso'nun kimi zaman karmakarışık görünen resimlerinin altında bütün bir resim tarihinin izleri vardır.

Yine bir heykel yapmaya giriştiğinde, bahçedeki ağaçtan kopardığı bir dalı, bir bisiklet selesini, birkaç tuğlayı bir araya getirip inanılmaz güzellikte bir sanat eseri ortaya çıkarabilmektedir.

Bir dönem ünlü ressamımız Abidin Dino, Picasso'nun atölyesinde onunla birlikte çalışmış. Bir ara yanına gelip Abidin'in tuvaline bakınca, "Sen yapmaya çalışıyorsun, ben yıkmaya" demiş ona. Bu söz gerçekten sanatın gizlerinden birini açıklıyor. Her yeni sanatçı kendinden önceki sanatçılarla hesaplaşarak kendi özgün yaratı dünyasını kurar. Bizim şiirimizde böyle hesaplaşmaların ve yeni bir şiirin kurulmasına iki büyük örnek Nâzım Hikmet ve Orhan Veli-Oktay Rifat-Melih Cevdet üçlüsünün şiirimizde yaptıkları değişimlerdir.

O zaman sanat yapıtlarının tümüyle öznel eğilimlerle üretildiğini, herkes için farklı anlamlara gelebileceğini söyleyebilir miyiz?

Tam da böyle. Aslında her sanat yapıtı, ona bakanın, onu değerlendirenin yaklaşımlarıyla değer bulur biraz da. İnsanlık tarihi boyunca üretilmiş sanat eserleri, evrensel değerleri kadar, dönemlerine ilişkin önemleriyle de yer bulurlar kendilerine insanlık kültürü içinde.

Mağara resimlerinden günümüze doğru yola çıksak nelerle karşılaşırız?

Önce sanat başka şeylerle karışık olarak toplum yaşamında yer almıştır. Ozan kişi aynı zamanda hekimlik, büyücülük, falcılık gibi işleri de yapan kimsedir. Doğa karşısında kendini güçsüz hisseden insan, doğayla mücadelesinin bir biçimi olarak kendi efsanelerini, mitolojisini yaratmıştır.

Nedir mitoloji dediğimiz şey?

Türkçe karşılığı olarak söylenebilim de diyebileceğimiz mitoloji, eskiçağ toplumlarının din veya kültürlerindeki insanlık ve evrenin yaratılışı, doğası, geleneklerine özgü inançlarını açıklamaya yönelik anlatıların tümünü tanımlamak için kullanılır. Mit sözcüğü tek başına gerçekte doğru olmayan bir hikâye veya anlatı için kullanılır.

Sıkıcı değil mi bugünün dünyasında akılla açıklanabilen şeylere ilişkin efsanelerle ilgilenmek?

Tersine. Eğlencelidir mitoloji. Sözgelimi güzellik tanrıçası Afrodit, söylenceye göre Kıbrıs kıyılarında Akdeniz'in köpüklerinden doğmuş. Gerçekle uydurmanın nasıl buluştuğunu görebiliyor musun? Akdeniz kıyıları dünyanın en güzel kıyılarıdır elbet ve insan beyni, güzellik tanrıçası yaratacağı zaman o denizin köpüklerinden yaratıyor. Çocuksu bir dünya bence mitolojinin dünyası.

Mitolojilerin doğduğu dönemde insan yaşayışı nasıl geliyordu?

Mağaradan çıkan insan taş taş üstüne koyarak ilk evleri yapmıştır. Bu da mimarinin başlangıcıdır.

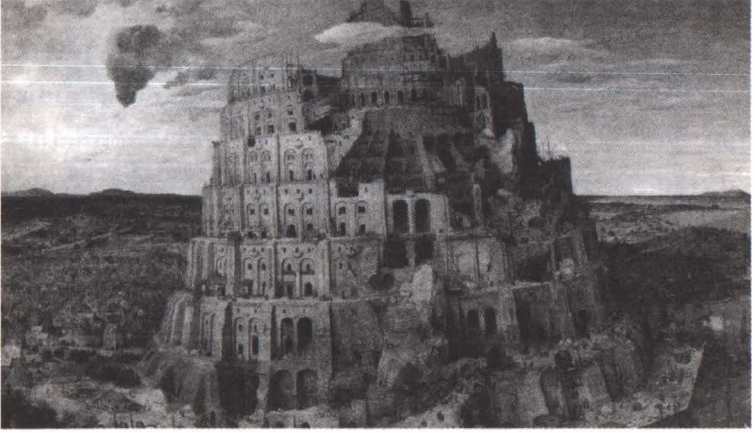
Aynı dönemde pişmiş topraktan yapılmış çanak çömleklerin üzerinde, soyutlanmış, geometrik biçimlere dönüştürülmüş bezemeler vardır. Bu da seramik sanatının başlangıcıdır.

MÖ 7000'e tarihlenen Diyarbakır Çayönü buluntularında ilk mozaik örneklerine, toplumsal işlevi olan anıtsal mimari yapılara ait kalıntılara rastlanmıştır.

MÖ 6500-5750'ye tarihlenen Çatalhöyük'te bulunan bir duvar resminde, yeni patlamış olan volkanik Hasan Dağı resmedilmiştir. Bu dünyanın bilinen en eski manzara resmi.

MÖ 2900-2200'e tarihlenen Mısır piramitleri eski çağlardan günümüze ulaşan en önemli örneklerdir. Gize Piramitleri olarak anılan Keops, Kefren, Mike-rinos piramitleri dünyanın yedi harikasıdan biri sayılır.

Eski Mısır'da ölümden sonrasına inanıldığı ve çok önemsendiği için, sanat da bu yönde gelişme göstermiştir. Heykel, kabartma ve duvar resimlerinde kutsal sayılan çeşitli tanrı figürleri işlenmiştir. Duvar resimlerinde dinsel motiflerin yanı sıra insanlar, kuşlar, bitkiler gibi doğa betimlemeleri de vardır.

Babil Kulesi, Pieter Bruegel, 1563.

Günümüz uygarlığının başlangıcı Eski Mısır'dır diyebilir miyiz?

Diyemeyiz. Çünkü öncesinde bugünkü Irak topraklarını oluşturan Mezopotamya'da büyük uygarlıklar var.

Burada MÖ 4. binden başlayarak çeşitli uygarlıklar var oldu. Sümerliler, Akadlar, Elamlar, Asurlular, Yeni Babil Krallığı... Bu uygarlıkların ortaya koyduğu sanatsal etkinlikler, ortak özellikler gösteriyor.

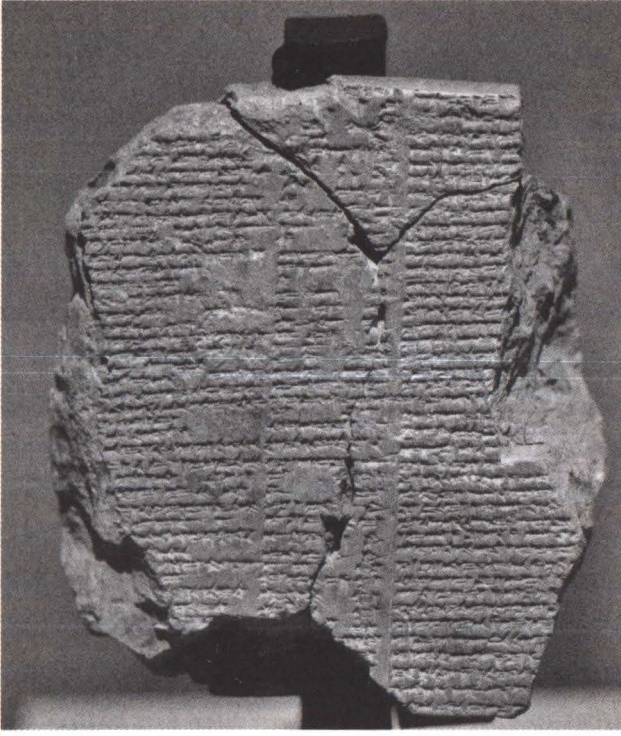
Başta yazının bulunmasını Sümerlilere borçluyuz. Nitekim günümüze ulaşan ilk yazılı eser de Sümerliler döneminden kalma *Gilgameş Destanı*'dır.

Edebiyat eseri diyebileceğimiz ilk örnek midir *Gılgamış*?

Tarihsel olarak bakarsak bugüne ulaşmış en eski metin *Gılgamış Destanı*'dır. Yaklaşık olarak MÖ 2100 yılı civarında yazıldığı tahmin edilmektedir. Gılgamış, Sümer şehir devleti Uruk'un kralı, antik Mezopotamya mitolojisinin önemli bir kahramanının adıdır.

Hikâyenin ilk yarısında Gılgamış ile tanrılar tarafından Gılgamış'ın Uruk halkına baskı yapmasını önlemek için yaratılan vahşi bir adam olan Enkidu anlatılır. Enkidu, Gılgamış'ı bir güç sınavına davet ettiği Uruk'a gider. Gılgamış, mücadeleyi kazanır. Sonrasında Enkidu ile arkadaş olur. Birlikte, efsanevi Sedir Ormanı'na altı günlük bir yolculuk yapar ve burada koruyucu, korkunç Humbaba'yı öldürmeyi ve kutsal Sedir'i kesmeyi planlarlar. Tanrıça İştâr, evlilik önerisini reddeden Gılgamış'ı cezalandırmak için Gök Boğası'nı gönderir. Gılgamış ve Enkidu, Gök Boğası'nı öldürdükten sonra tanrılar Enkidu'nun canını alır.

Destanın ikinci yarısında, Enkidu'nun ölümü nedeniyle acı çeken Gılgamış'ın sonsuz yaşamın sırrını keşfetmek için uzun ve tehlikeli bir yolculuğa çıkması anlatılır. Ölümsüzlüğü bulmayı umarak Büyük Tufan'da sağ kalmayı beceren bilge Utnapiştım'i ziyaret eder. Gılgamış önüne çıkan bir dizi testte başarısız olur, ölümsüzlüğe ulaşamayacağını anlar ve memleketi Uruk'a geri döner.

Gilgamiş Destanı'nın yazıya geçirildiği Asurbanipal Kütüphanesi'nde bulunmuş kil tabletlerden biri.

Gilgamiş'in ilk yazınsal yapıt sayılmasının nedeni nedir?

Başta evrensel konusu. Ölüm ve ölümsüzlük düşüncesi insanlığı hep düşündürmüştür. *Gilgamiş'ta* bu tema, bugünkü anlamıyla evrensel bir konu olarak işlenmiştir. Sonra güç, cinsellik, acı çekmek gibi yan temalar da bugün anladığımız biçimdedir. *Gilgamiş'ta* günümüz insanı ile dört bin yıl öncesinin insanının benzer kaygılar, düşünceler taşıdığını görebiliyoruz.

Sonra şiir dili de son derece başarılıdır. Usta bir şairin elinden çıkmıştır.

Yukarıda Mısır piramitlerinden söz ederken “dünyanın yedi harikasından biri” dedin. Öteki “harika”lara da sıra gelecek mi?

Bu deyim, Antik Çağ’ın büyük yapıtlarını adlandırmak içindir. Antik Çağ dediğimiz dönem de yazının bulunuşundan Roma İmparatorluğu’nun yıkılışına kadar yaklaşık 4500 yılı içine alan çok geniş bir zaman dilimidir. Yüzyıllar boyu adım adım gelişen bir tarihsel süreklilik söz konusu.

Sümerlerde yapıların cephelerinde mozaik, sırlı tuğla ya da boyalı pişmiş toprak levhalarla yapılmış süslemeler kullanılmıştır.

Asurlularla MÖ 1000 civarında kentleşme ve mimarlık daha düzenli ve anıtsal bir özellik kazanmıştır. Tanrı ve kral heykellerinde de aynı anıtsallık vardır. Asur kabartmaları Mezopotamya heykeltıraşlığının ileri bir aşamasını temsil eder. Çünkü bunlarda gerçekçi bir üslup ve perspektif vardır.

MÖ 7-6. yüzyıla tarihlenen Yeni Babil Krallığı’nda düzenli kentler, büyük caddeler, sırlı tuğlalarla süslü kapılar ve teraslardan oluşan asma bahçeler görülür. Günümüze hiçbir izi ulaşmayan, ancak çeşitli sanatçıların hayal gücüyle canlandırılan Babil’in Asma Bahçeleri de dünyanın yedi harikasından birini oluşturur.

Göbeklitepe buluntularından hayvan figürlü dikilitaş.

Mezopotamya’da kurulan bu uygarlıkların Anadolu’ya yansıması olmadı mı?

Oldu elbet. Hatta son dönemlerde ortaya çıkan yeni kazı çalışmaları Anadolu’daki sanat tarihinin Mezopotamya’dan da eski olduğunu gösterdi.

Anadolu’da çok eski çağlardan günümüze ulaşan kimi kazılar gün yüzüne çıkarılmış, kimi kazılmadan öylece duran höyük dediğimiz tepecikler vardır. Höyükler farklı uygarlıkların, farklı zamanlarda aynı yerde yaşamasıyla, üst üste bıraktıkları kalıntıların zamanla toprakla örtülmesiyle oluşan tepeciklere denir.

Höyükler kazıldıkça Anadolu tarihinin bilinenlerden çok daha eskiye vardığı da görüldü.

Son olarak Şanlıurfa yakınlarında bulunan Göbeklitepe höyüğünün MÖ 10.000'e dek tarihlendiği görüldü. T biçimli dikilitaşlar üzerinde görülen yaban domuzları, yabani öküzler, ceylanlar, yaban eşekleri, turnalar, leylekler, ördek, yılan, tilki, kedigil gibi geniş bir figür çeşitliliği uzman sanatçılar elinden çıkmış, sanatsal biçim sahibi birilerinin yaptığı eserler olarak görüldü.

MÖ 5000-3000 arasına tarihlenen Hacılar höyüğü Burdur'da, Beycesultan höyüğü Denizli'nin Çivril ilçesi Menteşe köyünde ve Canhasan höyüğü Konya'dadır.

Hacılar höyüğünde geometrik motiflerle bezenmiş seramikler bulunmuştur. Bu seramikler süsleme ve biçim yönünden bu dönemin, dünyada en olgun örneklerini oluşturur.

Beycesultan höyüğündeki buluntulara göre, doku macılığın varlığı, bakır araç-gereçler ve Megaron denilen, dört köşeli, tek odalı ve önünde antre ya da hayat denilen giriş boşluğu bulunan mimari yapılara rastlanmıştır.

Megaronlar mimari mekân tasarımının ilk çekirdek biçimidir. Eski Yunan tapınaklarının da başlangıcı sayılan temel yapı birimidir.

MÖ 3200-1800'ler kent devletleri dönemidir. Anadolu'ya, Asur ticaret kolonileri aracılığıyla çivi yazısı girdi. Kentlerin çevresi kalın surlarla çevrilmiştir. Kent devletleri, daha sonraları kendi aralarında siyasal bir birlik oluşturarak Hitit Devleti'ni oluşturacaklardır.

Bu dönemde, altın, gümüş ve tunçtan yapılmış çok sayıda, takılar, geyik ve boğa heykelleriyle Ana Tanrıçaların yorumlandığı kadın heykelcikleri görülür.

Bu dönemin önemli yerleşim merkezleri arasında Troya (Çanakkale), Alacahöyük (Çorum), Alishar (Yozgat), Kültepe (Kayseri), Demirci Höyük (Eskişehir), Ahlatlıbel (Ankara) sayılabilir ancak bunlar arasında günümüz uygarlığının başlangıcı sayılan Troya (MÖ 3000-2000) çok çok önemli bir yer tutar.

Nedir Troya'yı bu denli önemli kılan?

Troya'nın yokoluş öyküsünün *İlyada* destanıyla günümüze ulaşmış olmasıdır. Troya savaşını konu edinen *İlyada* ile bu savaştan sonra savaşa katılan bir komutan olan Odysseus'un on yıl süren evine dönüş öyküsünü anlatan *Odysseia* destanları günümüz uygarlığının başlangıç noktası sayılırlar.

İlyada Homeros'un yazdığı ya da söylediği kabul edilen Troya Savaşı'nı anlatan destanıdır.

24 bölüm ve 16.000'den fazla dizeye sahip olan *İlyada*, Troya Savaşı'nın dokuzuncu yılında 51 günlük bir dönemi anlatır. Söz konusu 51 günü kapsamakla beraber, bu dönemin öncesi ve sonrasıyla, savaşın çeşitli aşamalarıyla ilgili birçok olaya da gönderme yapar.

Odysseia ise ana kahramanı Odysseus'un Troya'nın düşmesinden sonra evine yaptığı dönüş yolculuğunu konu edinir. On yıl süren Troya Savaşı'ndan sonra Odysseus'un evinin bulunduğu İthake adasına dönmesi de türlü serüvenlerle on yıl sürer.

İlyada ve *Odyseia* ortaya çıkışlarından yaklaşık üç yüz yıl sonra yazıya geçirilmiştir. Bu yüzden sözlü edebiyat ürünü olarak kabul edilmeleri gerekir. Yazarı olarak Homeros adlı kör bir ozanın varlığı kabul edilse bile bütün sözlü edebiyat ürünlerinde olduğu gibi bu iki destanın ortaya çıkmasında da ortak sözlü kültürün önemli payı olduğu da kabul edilmelidir.

Bizim halk âşıkları gibi mi yani bu destanları ilk söyleyenler?

Hem şiirin, hem de düzyazının kaynağı sayılan destanların yaratıcısı olarak adı tarihe geçen Homeros'un İzmirli olduğu kabul edilir. Günümüz uygarlığının doğuşundaki büyük yeri nedeniyle, "Batı'nın ilk ozanı" olarak anılır.

Homeros'un büyüklüğü, ardında bıraktığı yapıtların öneminden geliyor. Okuyan hiç kimsenin etkilenmeden edemeyeceği yapıtlardır *İlyada* ve *Odyseia* destanları.

Anlatılan olaylar, geleneklere, din düzenine, psikolojiye, tarihe, coğrafyaya öncülük ettiğinden eski toplumlara ilişkin ilk bilgilerdir. Kazıbilimcilere yol göstermiş, geçmişini bugüne bağlayan köprü olmuştur. Gılgamış destanından sonra sözlü geleneğin yazıya aktarıldığı ilk belgelerdir.

Homeros bir "rapsodi" idi. Yani elinde sopası, gezdiği yerlerde çevresinde toplananlara öyküler anlatan bir destancı. Hemen hepsi kördü rapsodilerin. Düşle gerçeğin birbirine karıştığı öyküler anlatırlardı.

İlyada ve *Odyseia* da, dilden dile geçmiş, her anlatıcının dilinde biçimlenmiş birer öyküdür. Destanda anlatılan Troya savaşının MÖ 1200'lerde olduğu sanılır. Oysa Homeros, MÖ 9. yüzyılda yaşamıştır. Yani üç yüz yıllık bir anlatıyı tekrarlamıştır. En azından on kuşağın gelip geçtiği bir süreçtir bu.

Şanslıdır Homeros. Onun adı geçmiştir tarihe bu destanların yaratıcısı olarak. Oysa destanların kaleme alınışı da Homeros'tan üç yüzyıl sonra, onun anlattığı biçimiyle Hellen devlet adamı Pesistratos'un isteğiyle o günün diliyle yazıya aktarılmıştır.

Bu yapıtların kusursuzluğu en başta, tek bir yazarın elinden çıkmış olmamasındandır. Dantel gibi işlenmiştir ozanların dilinde, kusurları zamanla ayıklanmış, boşa yer tutan hiçbir sözcük kalmamıştır.

Bu destanlar bugüne nasıl bağlanır?

Eski çağlarda din kitabı olarak da okutulmuştur bu yapıtlar. Çocuklara ezberletilmiştir. Önde yürüyen öğretmen bir cümle söyler, arkadaki çocuklar gözlerini yumarak yineleye yineleye ezberlermiş. Destandaki kahramanlar gibi hayatları olsun, erdemli, cesur olsunlar, vatani korumak nedir bilsinler diye.

Anadolu on iki bin yıldır özgün olmayı başarmış bir kültür birikimine sahip. On bin yıldır çalışarak, toprağı, kültürü işlemiş. Tembellikten uzak durmuş hep. Beş bin yıldır da yazılı edebiyatı sürüyor.

Dilbilimciler, Homeros'la Ömer adlarının birbirinin devamı olduğunu öne sürüyorlar.

Sonraki yüzyıllarda bütün dünya edebiyatı *İlyada* ve *Odyseia*'ya bakarak şekillenmiştir. 20. yüzyılın en büyük yaratıcı yapıtlarından sayılan James Joyce'un *Ulysses*'i, *Odyseia*'nın çağdaş bir yorumudur.

Popüler kültür içinde de yeri vardır *İlyada*'nın. Sayısız uyarlaması, yeniden yazımı gerçekleşmiştir. En son 2004 yılında büyük bir Hollywood yapımı olarak başrolünde Brad Pitt'in oynadığı *Truva* adlı film bütün dünyada gösterilerek milyonlarca izleyiciye ulaşmıştır.

Bizim çağdaş edebiyatımızda da yansımaları olmuştur bu destanların. Melih Cevdet Anday'ın ünlü şiiri "Troya Önünde Atlar" en bilinen örneklerden biridir.

Melih Cevdet Anday *Ölümsüzlük Ardında Gılgamış* adlı yapıtıyla da Gılgamış destanının çağdaş bir yorumunu yaratmış büyük bir ozanımızdır.

Yaşar Kemal de ünlü romanlarıyla dünyada çağdaş bir Homeros olarak nitelenmiştir.

Troya modern çağın arkeolojisinde de çok özel bir yer tutar.

Troya'nın yeri 1870'lere kadar bilinmezken, Heinrich Schliemann adlı bir Alman tüccar *İlyada*'yı okuduktan sonra, Homeros'un anlattığı Troya'nın, Çanakkale Boğazı'nın güneyinde yer alan, Hisarlık Tepesi'nde aranması gerektiğine inanmıştı.

1871'de Osmanlı Devleti'nden izin alarak kazılara başlayan Schliemann, dokuz arkeolojik katman barındıran Troya'yı hiçbir kazıbilim yöntemine uymadan, tarihe "Schliemann yarması" olarak geçen vahşi bir biçimde kazıp, bulduğu Troya hazinelerini Almanya'ya

kaçırdı. İkinci Dünya Savaşı'nda Berlin'e giren Sovyet askerlerince Moskova'ya taşınan Troya hazineleri bugün Moskova'da Puşkin Müzesi'nde sergilenmekte.

Sanatın doğuşuna ilişkin konuştuklarımızı toparlarsak, mağara resimlerinden yazının bulunuşu, ardından *Gilgamiş* ve *İlyada* ile *Odyseia* destanlarına giden bir süreçten söz edebiliriz sanırım.

Evet, yanı sıra mimarlıktan seramiğe, mitolojilerden günlük hayata farklı alanlarla da zenginleştirdik söylediklerimizi. Troya kentinin yıkılışının öyküsü, tarihsel önemde bir kentin yok olmasını getirse de, günümüze dek süren yansımalarıyla günümüz sanatının başladığı yer olarak görülebilir.

Sanatın, insan olmanın bütün durumlarını kapsayan bir yaratıcılık alanı olduğunu düşünürsek *İlyada* ve *Odyseia*'da bunun gerçekleştiğini yani insanın olabilecek bütün hallerinin yansıtıldığını, evrensel değerlerinin de bu özelliği nedeniyle ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Buraya kadar sanatın doğuşuna ilişkin en temel bilgilere ulaştık diyelim. Ya sanat ortaya çıkmasa ne olurdu, bunun da cevabı var mı?

Bu soruya verilebilecek en güzel yanıtı, çağdaş şiirimizin büyük ozanlarından Oktay Rifat'ın şiir sanatı üstüne söylediği şu sözlerinde bulabiliriz: “Şiir olmasaydı, yaşama dediğimiz oluşun çarklarından biri eksilirdi. Belki kıyamet kopmazdı ama insanlar sevişemez, öpüşemez, beğenemez, yarınların yeni düzenine şiirli dünyanın hızıyla kavuşamazdı.”

Sanatın Türleri

Bugünden bir soru sorsam... Sinema için “yedinci sanat” denildiğini duyuyorum. Sinema yedinci sanatsa öteki altı sanat türü hangileri?

Sanatın ortaya çıkışından Troya’nın yıkılışına dek geçen zaman içinde resmin, edebiyatın, heykelin, müziğin, mimarlığın, seramik sanatının örneklerine rastladık.

Sanatlar da toplumsal ve teknolojik gelişmelere koşut olarak geliştiler elbet. Bugünkü bakışımızla sanatın bölümlerini şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Görsel (Plastik) Sanatlar (resim, heykel, seramik, grafik, fotoğraf...)
- 2- Sesle ilgili (Fonetik) Sanatlar (müzik...)
- 3- Hareketle ilgili (Ritmik) Sanatlar (dans, bale...)
- 4- Gösteri (Sahne) Sanatları (tiyatro, opera...)
- 5- Yazınsal (Edebi) Sanatlar (roman, şiir, öykü...)
- 6- Yapı Sanatı (mimarlık...)
- 7- Sinema Sanatı

Bu konuda farklı düşünenler, daha farklı bölümlemelere gidenler de vardır elbet. Sanatla ilgili bilmemiz gereken temel bilgilerden biri de sanat anlayışlarının evrensel yani her çağda geçerli yanları kadar değişken yanlarının da olmasıdır.

Sözelimi günümüzde yemek ve içmek eylemlerini de sanat olarak görenler vardır. Yine dokunma eylemini de sanat olarak görenler, bu eylemlerin derslerini verenler ve alanlar vardır.

Sence de öyle mi?

Bence öyle değil. Güzel yemek yapmak bir yaratıcılık alanı olabilir ama güzel bir yemek insana yalnızca haz verebilir, bir sanat yapıtının içermesi gereken başka unsurlar (sözelimi düşünce, anlam) içermez. Bir heykeli binlerce yıl seyredebilirsiniz ama yemek ne kadar güzel olursa olsun yalnızca o an tüketilmek içindir, kalıcı, kuşaktan kuşağa aktarılacak bir düşüncesi, anlamı, güzelliği yoktur.

Troya'da kalmıştık. Troya, hep sözü edilen o büyük Antik Çağ Yunan uygarlığının başlangıcı sayılabilir mi?

Troya'nın yıkılması, Ege'nin iki yakası arasındaki güç dengesinin Batı Anadolu'dan Yunanistan anakarasına geçmesine yol açtı.

Deniz ticaretiyle güçlenip zenginleşen Yunan şehir devletleri başta Atina ve Sparta, sanatçı ve düşünürlerin ortaya çıktığı yerler oldu. Yunanistan'ın yanı sıra Ege adaları ve Batı Anadolu'nun kıyılarında çağın çok ilerisinde bir uygarlık doğdu. Sanatın yanı sıra felsefe, tiyatro, matematik, ilk demokrasi uygulamaları ortaya çıktı.

Antik Çağ Yunan sanatı neden bu denli önemli?

İnsanlık tarihinde ileri atılımın dönüm noktası olduğu için. Bugün anladığımız anlamda sanatın, edebiyatın ortaya çıktığı yerdir eski çağın Yunanistan'ı.

Arkeoloji bilimi sayesinde bu dönemde yaratılan özellikle heykel sanatının başyapıtları ve görkemli yapılar ortaya çıkarılmış, müzelerde, ören yerlerinde sergilenmektedir.

MÖ 1000'li yıllardan Yunanistan'ın Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline geldiği MÖ 146'ya kadar süren bu dönemde Yunanistan, Ege, Akdeniz ve Karadeniz'de kurduğu kolonilerle geniş bir etkinlik alanı kurmuş, Büyük İskender döneminde bu egemenlik alanı Hindistan'dan Mısır'a, Güney Fransa ve İtalya'dan Kafkaslar'a dek yayılmıştır.

Geleneksel olarak antik Yunan döneminin başlangıcı MÖ 776'da ilk Olimpiyat Oyunları'nın yapılması olarak alınır. Bitiş tarihi olarak da MÖ 323'te Büyük İskender'in ölümünü görenler de vardır.

Bu geniş zaman dilimi içinde o denli ileri bir uygarlık düzeyi kuruldu ki, bugün demokrasi, tiyatro, maraton, defne gibi günlük dilde kullandığımız pek çok sözcüğün kökeni eski Yunancaya dayanır.

Yunanistan'ın refah düzeyi yetenekli insanların yeteneklerini gösterebilmesi için elverişli bir ortam yarattı ve bir sanatçılar sınıfı ortaya çıktı. Atina devleti, sanatları ve sanatçıları destekledi. Yunan edebiyatının, felsefesinin, sahne sanatlarının merkezi Atina oldu. Adları bugün de bilinen Ezop, Aristofanes, Öripides, Sofokles

gibi oyun yazarları; Aristo, Eflatun, Sokrates gibi filozoflar; Herodot gibi tarihçiler; Sappho gibi şairler hep bu dönemde yaşamış önemli kişilerdir.

Burada bir soru da ben sana sorayım Kerem: *Antigone* oyununu sahnede hiç izledin mi ya da metnini okudun mu?

Hayır. Büyük bir eksiklik mi?

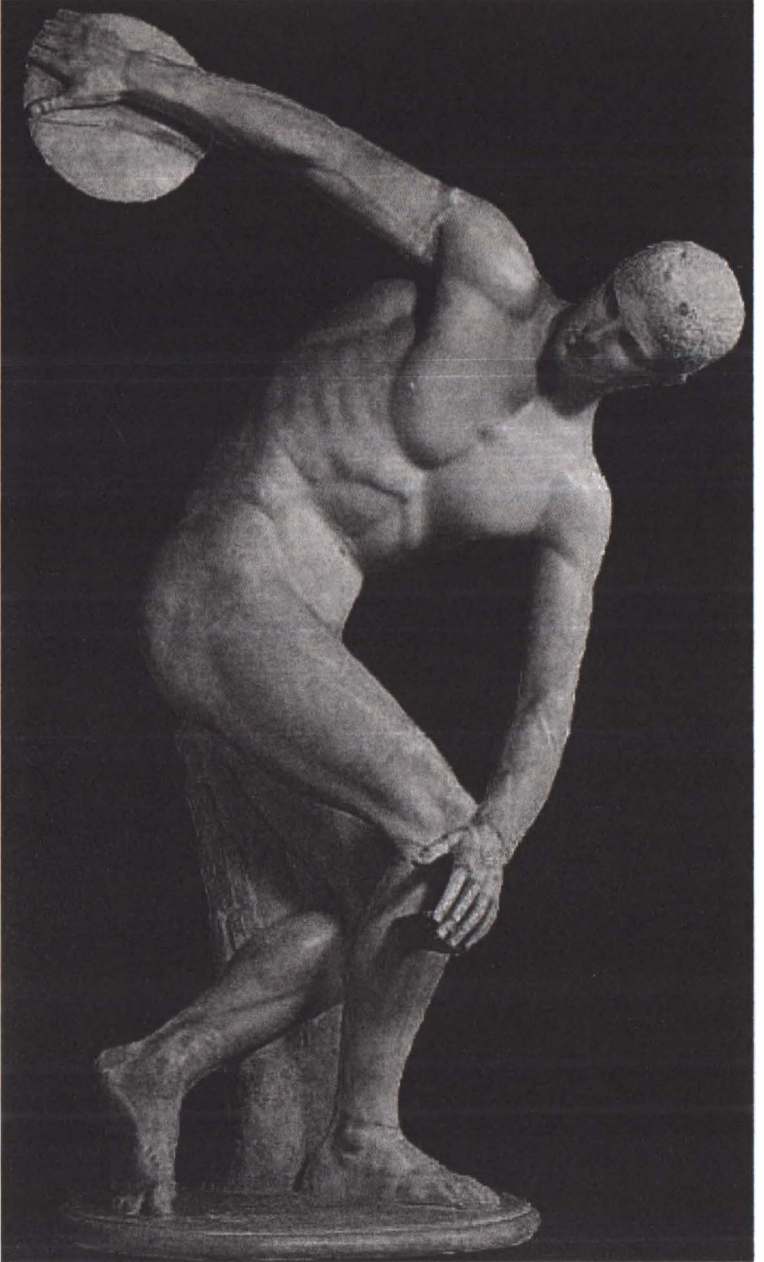
Hem de nasıl...

Sofokles tarafından MÖ 440'larda yazılan *Antigone*, bireysel özgürlüğe inanan Antigone adlı kahramanın, inançları ile devlet yasalarının çatışması sonucu devlet otoritesine başkaldırışını ele alır. Bu yanılla dünya edebiyatının ilk "direniş" örneği olan bireyi anlatır.

Türkçeye hem Sabahattin Ali hem de Orhan Veli tarafından çevrilen bu oyun Kemal Demirel tarafından da çağdaş bir yorumla yeniden yazıldı.

Ben sahnede çağdaş tiyatromuzun çok değerli oyuncularından pek çok kez izledim, her seferinde de çok etkilendim. Sen de ilk fırsatta izlemelisin. Büyüdüğünü, olgunlaştığını hissedeceksin bu oyunu görünce...

Eski Yunanistan'da tiyatro günlük hayatın önemli bir parçasıydı. Bunu bugüne ulaşan dev tiyatro yapılarından görebiliyoruz. Tiyatro yapıları genellikle sırtını bir yamaca dayamış bir yarım daire biçimindedir. Bu tiyatro yapılarının beş bin, on bin kişilik dev yapılar olması dönemlerinde tiyatro sanatının ne kadar ilgi gördüğünün de bir göstergesidir.

Disk Atan Atlet, Myron, MÖ 450-460.

Efes'te Celsus Kütüphanesi, 2. yüzyıl.

Evet, tatile gittiğimiz yerlerde hep gördüm bu tiyatroları Efes'te, Bodrum'da, Aspendos'ta...

Anadolu'daki Antik Çağ Yunan şehirleri de, bu şehirlerdeki tiyatro yapıları da saymakla bitmez. Yunan uygarlığında mimarının zirveye çıktığı dönemlerde yapılan en önemli eserler, Atina'da, Batı Anadolu'da Efes ve Bergama'da görülebilir.

Mısır'da, Büyük İskender'in kendi adını vererek kurduğu İskenderiye şehri de Antik Çağ Yunan uygarlığının önemli bir merkeziydi fakat yağmalar ve afetler sonucu bugün dünyanın yedi harikasından biri sayılan İskenderiye Feneri de dahil, neredeyse hiçbir eser ayakta değildir.

Eski Yunan'da mimarının oldukça gelişmiş bir başka kolu da anıt mezarlardır. Bu anıt mezarlardan en ünlüsü Bodrum'da Karya kralı Mausolos için eşi Kraliçe

Artemisia'nın yaptırdığı Mausoleion'dur. Elli beş metre yükseklikteki bu yapı da Antik Çağ dünyasının yedi harikasıdır.

Ya heykeller?

Dünya tarihinde en iyi heykellerin bir kısmı antik Yunanlılar tarafından yapıldı diyebiliriz. Çünkü Yunanlılar, insan bedenini betimlemede bir ölçü ortaya koydular ve hayranlık uyandıran bu ölçü, sonraki dönemlerin ideal temelini oluşturdu. Yunan heykeltıraşları, insan anatomisinde bütün ile parçaların ilişkisini kavradılar.

Romalılar MÖ 2. yüzyılda Yunanistan'ı işgal ettiklerinde gördükleri karşısında büyülediler ve Roma'ya götürmek üzere binlerce Yunan kabartmasına ve heykeline el koydular. Roma'da atölyeler kurarak, bu sanat harikalarının kopyalarını ürettirtiler. Yunan sanatı Roma'yı etkilemesiyle Avrupa'ya ulaşmış, neredeyse bin yıl sonra Rönesans dönemi yapıtlarına da büyük etkisi olmuştur.

Bu çok önemli heykeltıraşlara bir iki örnek versek...

En büyük heykeltıraşlardan biri olan Eleutheresli Myron'un en ünlü eseri *Disk Atan Atlet* heykelidir. Heykele baktığımız zaman disk atarken başını ve gövdesini çok uyumlu döndürmüş olan bir atletin kusursuz betimlenişini görürüz.

MÖ 300-290 arası yapılan ve dünyanın yedi harikasıdır biri olan Rodos Heykeli güneş tanrısı Helios'un tunçtan yapılma dev heykelidir. 32 metre yüksekliğiyle Rodos limanının girişindeydi ve bacaklarının arasından gemilerin geçtiği söylenirdi. New York limanındaki

Hürriyet anıtına benzemektedir. Büyüklüğe duyulan bir beğeni ölçüsünün göstergesidir.

MÖ 225 veya 226'daki bir depremde yıkılmış, birkaç yüzyıl yan yatmış halde kalmıştır.

Atina'da MÖ 437-432 arası yapılan Akropolis'teki, Antik Çağ Yunan uygarlığının simge yapılarından biri olan Parthenon bugün de bütün görkemiyle ayakta.

Berlin'deki Bergama Müzesi'nde sergilenen Bergama Zeus Sunağı,
MÖ 2. yüzyıl.

Geriye ne kaldı?

Sanırım Efes'teki Artemis Tapınağı'ndan söz edebiliriz.

Tanrıça Artemis adına yapılan tapınak Efes'te MÖ 550 yıllarında tamamlanmıştır. Tamamen mermerden inşa edilmiş, her biri 18 metre olan 127 İyon sütunundan oluşmaktaydı ve içi çok değerli heykeller ve mücevherlerle donatılmıştı. Dünyanın yedi harikası arasında biri sayılan tapınaktan geriye bugün sadece bir iki parçası kalmıştır.

Bergama'daki Zeus Sunağı, yanlış söyledim artık Bergama'da değil, Berlin'deki Bergama Müzesi'nde bulunan Zeus Sunağı'nın dış ve iç mekânlarındaki mermer kaplama üzerindeki freskler sanat tarihinin en önemli yapıtları arasında sayılır. Dış cephe freskleri antik Helen dünyasının Olimpos tanrıları ile devler (Gigantlar) arasındaki savaşı, iç alandaki freskler Pergamon'un kuruluş söylencesi olan Telefos söylencesini anlatır.

Ben sana sanatı sormuştum, sen hep tarih anlatıyorsun.

Hayır tarih anlatmıyorum. Güzellik anlatıyorum. Sanat insanın güzele olan tutkusundan doğmuştur. İnsan eliyle yaratılan güzelliğin tarih boyunca doruk noktaları önce Eski Yunan sanatı, sonra da Rönesans olmuştur. Bu dönem sanatını bilmeyen birinin güzellik duygusu eksik kalır.

Güzellik duygusu eksik kalan biri de hayata tam bir donanımla bakamaz, hayat karşısında eksikli kalır. Bunca bilimsel ve teknolojik gelişmeye karşın toplumların gerilikten kurtulamama nedenleri sanatla, güzellikle yeterince buluşamamış olmalarındandır.

Peki Ara Güler'in kim olduğunu biliyor musun?

Evet, bir fotoğraf sanatçımız.

Kendine hiç sanatçı dememiştir, hep “foto muhabiri” olarak tanımlamıştır yaptığı işi.

Peki Ara Güler'e nereden geldik şimdi?

Sözü Afrodiasias'a getireceğim de ondan. Afrodiasias'ı duydu mu peki?

Duymadım.

Ah şu eğitim sistemimiz, çocuklara esaslı bir kültür tarihini çok görürler. Bak söz sözü açıyor Afrodisias'a döneceğim ama aklıma Melih Cevdet Anday geldi yine. Konservatuarda diksiyon (doğru konuşma) dersleri verirdi. Her yıl da öğrencilerini toplar, Troya'ya götürür, orada Troya'yı da, Yunan mitolojisini de yerinde anlatırdı. Şimdi biri çıkıp ne ilgisi var doğru konuşma ile mitolojinin diye sorabilir ama sen onlardan olma Kerem. Her şeyin birbiriyle ilgisi vardır hayatta. Hele kültür sanat konularının. Elbette mitoloji bilen, tarih bilen, dilini de daha güzel konuşacaktır. Çünkü dil de bir bilinç işi, hayatın farkında olma durumudur.

Afrodisias'la Ara Güler'in ilişkisi nedir peki?

Bak anlatayım, insanın merak duygusuna sahip olmasının ne kadar önemli olduğunu gösteren bir örnek çünkü.

Ara Güler, 1958 yılında bir baraj açılışı için Aydın'ın Karacasu ilçesine bağlı Geyre köyüne gelir. Ancak baraja giderken yolunu kaybeder ve bu köye varır. Çevresine baktığında insanların oturdukları yerlerin, üzerinde çay içtikleri masaların hep mermer bloklar olduğunu görür. Ertesi sabah gün ışığında çevresine yeniden baktığında köyün bir antik şehrin üzerinde oturduğunu fark eder. Hemen fotoğraflarını çekerek bunu dünyaya duyurur. Çok geçmeden Afrodisias'ta kazılar başlar ve buranın Antik Çağ'ın en önemli heykelticilik merkezlerinden biri olduğu ortaya çıkar. Yeri biraz sapa ama bir

gün mutlaka yolunu düşürüp Afrodisias'ı ziyaret etmelisin. Gördüklerine hayran kalacağına kuşkum yok.

Bak bu hikâyeyi sevdim, bunu duyduktan sonra daha çok seviyorum Ara Güler'i...

O zaman sana benzer bir hikâye daha anlatayım. Van Gölü üzerindeki Akdamar Adası üzerinde bulunan çok güzel bir kilise vardır, hiç dikkatini çekti mi?

Fotoğraflarda gördüm.

İşte o kilisenin bugün varolmasını da büyük romancımız Yaşar Kemal'e borçluyuz.

Öyle mi? Nasıl olmuş?

Yaşar Kemal, önce Anadolu'dan yaptığı röportajların *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanmasıyla ünlenmişti. 1950'lerde röportaj için Van'a gittiğinde Akdamar Adası'ndaki tarihi Akdamar Kilisesi'nin kazma kürekli kişilerce yıkılmaya çalışıldığını görür. Hemen gazetenin sahibi Nadir Nadi'ye telgraf çekerek durumu anlatır. Nadir Nadi de Ankara'daki ilgilileri uyarır. Ankara'dan Van valiliğine yapılan uyarı ile yıkım durdurulur.

Antik Çağ'dan söz ederken hep Yunan sanatı öne çıktı. Dünyanın ilk büyük imparatorluğunu kuran Romalılar'ın sanata hiç katkısı olmadı mı?

Romalılar imparatorluk olma yolunda ilerlerken MÖ 214 yılında Yunanistan'ı ele geçirdiler ve Yunan kültürüne hayranlık duydular. Gördükleri heykelleri ve mimariyi başarıyla kopyaladılar.

Yunan tanrılarını bile isimlerini değiştirerek kendi kültürlerine kattılar. Zeus Jüpiter, Afrodite Venüs oldu.

Edebiyatta da Vergilius tarafından yazılmış olan *Aeneis*, *İlyada*'nın devamı niteliğindedir. Troyalı kahraman Aeneas'ın Troya savaşından babası, oğlu ve savaşta sağ kurtulanlar ile birlikte kaçtıktan, Roma yakınlarına varıp yerleştikleri zamana kadar başlarından geçen olaylar anlatılır.

Şiirde de Romalı şairler, Yunanlılar kadar başarılı ürünler verdi. Oktay Rifat'ın dilimize kazandırdığı *Yunan Antologyası ve Latin Ozanlarından Seçmeler* kitabı dönemin şiirini yansıtan benzersiz bir örnektir.

Romalı mimarlar kubbe ve kemer yapımını geliştirerek günümüze dek ulaşan pek çok köprü ve su kemeri yaptılar.

Büyük resmi binaların birçoğu kubbe yöntemiyle inşa ediliyordu. Batı mimarisinin esin kaynağı diyebileceğimiz Roma'daki Pantheon bu kubbeli binalardan biridir.

Bizans İmparatoru I. Justinianus tarafından, 532-537 yılları arasında İstanbul'da yaptırılan Ayasofya, mimari bakımdan kubbe genişliği ve taşıyıcı sistem özellikleriyle mimarlık tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır.

Roma sanatı ve resim denildiğinde ise akla ilk gelen Fresko'dur. En iyi örnekleri Pompei kazılarında elde edilmiştir. Ev duvarlarında tavana kadar boyalı freskler ortaya çıkarılmıştır. Freskolar Roma'dan Gaziantep'teki Zeugma'ya dek imparatorluğun yayıldığı her bölgede görülür.

Şiir

Mademki sanatın türlerini saydık, saydıklarımız üstünde de teker teker birkaç söz edelim de altını doldurmuş olalım.

O zaman söyle bakalım, şiir deyince ne anlıyorsun?

Bütün dünya, hatta evren. Ben dünyanın ve insanın görünen ve görünmeyen, anlatılabilen ve anlatılamayan bütün yönlerinin ele alındığı söz sanatı olarak görüyorum şiiri.

Güzel şiirler okudukça, insanın ve dünyanın güzelliğini, sonsuzluğunu, ulaşılmazlığını, tüketilemezliğini duyumsuyorum. Hayatımda hiçbir şey beni şiirler kadar mutlu etmedi.

Sabahın güneşi günden ileri
Ben seni severim tenden ileri

Hiç duydun mu bu ikiliği?

Hayır duymadım.

Nekadar yalın bir söyleyiş değil mi? Karacaoğlan'ın. Düşün dört yüz yıl önce söylenmiş. "Ben seni severim tenden ileri." Bir sevgi nasıl böyle sonsuzluğa vurgu yapılarak anlatılabilir yalnızca beş sözcükle? Ömrüm boyunca durmadan yinelesem eskitemem bu güzel dizeyi.

Ya ilk dize: “Sabahın güneşi günden ileri”. Düşün-
biliyor musun güneşin günden ileride olmasını. Nasıl
sonsuz bir çağrışım zinciri yaratıyor. Oysa yalnızca dört
sözcük.

18. yüzyılın büyük Alman düşünürü Kant, bu dizeyi
duysa herhalde zaman kavramı üstüne koca bir cilt ya-
zardı. Yine de bu dört sözcük kadar aydınlatıcı olabile-
ceğini sanmam.

Ya şuna ne dersin?

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
Ve bir orman gibi kardeşesine.

Bunu biliyorum. Nâzım Hikmet’in.

Evet Kerem, yeryüzüne gelmiş en büyük ozanlardan
biri. İnsanların savaşız, sömürsüz, barış, özgürlük,
mutluluk ve rahah içinde yaşayacakları ileri bir toplum,
bu kadar mı özlü anlatılır.

Hoşuma gitti, böyle kısacık şiirler. Birkaç güzel ör-
nek daha verebilir misin?

Deli eder insanı bu dünya
Bu gece, bu yıldızlar, bu koku,
Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç.

Bunu da biliyorum, Orhan Veli’nin.

Denizin çarşısında yeşil zeytin
Balıklar geçti düdük çala çala

Bu Oktay Rifat dizelerine ne dersin?

Şaşırtıcı. Düdük çalan balıklar. Kendimi bir çocuk kitabının sayfaları arasında sandım.

Çok haklısın. Şiir şaşırtır da, uçurur da, yerden yere de vurur, yapamayacağı şey yoktur, o denli beceriklidir yani. Yeter ki ustasının eline düşsün. Düşüncemize konan sınırları kaldırır şiir, çocuk gibi, hiç eğitim görmemiş gibi ya da dünyanın bütün bilgilerini yutmuş gibi düşünmemizi sağlar. Düşünceden üstün bir düşünme hâlidir.

Bu söylediklerin çok iddialı ama sosyal medyada şiir diye yazılan bir sürü laf kalabalığıyla karşılaşıyorum. Sence bir şiiri laf kalabalığından ayıran, şiir kılan özellikler nelerdir?

Bence benzersizliğidir her şeyden önde gelen özelliği. Ozanın dünyası da, söyleyişi de, kimi zaman kurduğu mimari yapı da başka şiirlere ya da ozanlara benzemez. Güzel bir şiir, okurunda hep ilk defa karşılaşıyormuş duygusu uyandırır.

Mimari yapı dedin. Bir yapı mıdır şiir?

Evet, pek çok başka özelliğinin yanında bir de yapısıdır. Şiiri ayakta tutan bir yapısı, iskeleti vardır. Güzel bir şiirde aradan bir sözcük çekseniz o yapı dağılıverir, şiir bozulur. Bu yüzden çok önemli bir özelliğidir şiirin yapısı.

Başka?

Biz şairler özgünlük deriz. Bir ozanın yazdığı şiirin başka ozanlara benzememesi, yalnızca ona ait, onun

dünyasını, kişiliğini, yansıtmaları. Biricik, benzersiz olması da diyebiliriz.

Ama ozanlar birbirinden etkilenmez mi?

Elbette etkilenir. Her ozanın kendine usta bildiği, çok etkilendiği başka ozanlar vardır. Ama gerçek bir ozan olabilmek için bu etkilenmelerin üstüne çıkıp, kendi dünyasının, kendi dilinin şiirlerini yazabilmesi gerekir bir ozanın. Kimi zaman ayrımsarız bir şiirin havasında bir başka ozanın ya da şiirin etkisi varmış gibi gelir. Bunlar doğaldır. Önemli olan etkilenmelerin üstüne çıkıp kendi özgün dilini ve dünyasını yaratmasıdır ozanın. Şiirin ders kitabı öteki şiirler ve ozanlardır.

Yok mu gerçekten şiir sanatını öğreten kitaplar?

El kitabı denecek bir iki kitap söyleyebilirim ama asıl iyi şairlerin yazdıkları düzyazılar bize şiir sanatını öğrenebilmemiz için kapılar açar.

Örnek verebilir misin...

Turgut Uyar'ın *Bir Şiirden* kitabı. Bu kitapta Turgut Uyar ilgi duyduğu bir şiiri yazısının başına alır, yani önce bir şiir okuruz. Sonra da birkaç sayfa bu şiiri neden sevdiğini, kusurlu yanlarını, önemini anlatır. Şiir okumak ve şiir üstüne düşünmek için bulunmaz değerinde bir kitaptır.

Sonra Cemal Süreya'nın düzyazıları... Şiiri o kadar iyi bilen biridir ki, Cemal Süreya, her satırında bunu hissediyoruz. Ahmed Arif'ten Fazıl Hüsnü'ye, Cahit Külebi'den Can Yücel'e kadar pek çok çağdaş ozanımızın şiirleri

üstüne incelemeler yazmış, onların değerli yanlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Gençlerin işini kolaylaştırmak için şiir üstüne yazılarından yapılmış güzel bir seçki de vardır. Adı: *Türkçe Bilenin İşi Rast Gider*.

Sonra antolojiler de önemlidir, iyi şiirleri tanımamız için.

Memet Fuat'ın *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*, hem seçtiği şiirler hem de geniş, aydınlatıcı önsözüyle bulunmaz değerdedir.

Şiir bunca değerliyse, onu yazan ozan dediğimiz kişiler de olağanüstü kişilikler midir?

Çok ilginç bir konuya getirdin sözü kutlarım seni. Şairleri yakından tanımak çok yanıltıcı olabilir. İlk bakışta pek çok insani zayıflıklarıyla karşılaşabiliriz. Bence kişisel tanışıklıktan çok hayatlarını anlatan yaşamöyküsü kitaplarına yönelmek iyi olur. Sözgelimi yine Memet Fuat'ı anacağım, Memet Fuat'ın *Nâzım Hikmet* adlı kitabı bulunmaz değerdedir. Bu kitabı okuduğunuzda hem ozanın yaşamöyküsünü öğrenmiş, hem de hayatta karşılaştığı olaylar karşısındaki tavırlarına kişilik özelliklerini öğrenmiş oluruz. Ama ne yazık ki çok değildir böyle yaşamöyküsü kitapları.

Anlıyorum ki şiir sanatına çok önem veriyorsun, keşke daha uzun konuşabilseydik...

Bence andığımız kitapları okumaya başlarsan, onlar senin önünde yeni yollar açacaktır. Tembellik etme, şiir insanı mutlu eder.

Ama Nâzım da, mutluluğun resmini yapmayı Abidin'e havale etmedi mi, "sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin" diyerek...

Orada Abidin'e seslense de aslında mutluluğun resmini kendisi betimliyor. Dikkat edersen, "sen mutluluğun resmini yapabilir misin" dedikten sonra,

1961 yazı ortalarında Küba'nın resmini yapabilir misin çok şükür çok şükür bugünü de gördüm ölsem de gam yemem gayrının resmini yapabilir misin

diyor. Sonra da Kübalı balıkçı Nikolas'ın devrimle değişen hayatını anlatıyor ve sonunda, "hürriyet sözcüğünün resmini ama yalansızının" diyerek bitiriyor tanımlamasını.

Yani mutluluğun her anlamda özgür bir hayatla olanaklı olduğunu, var olabileceğini anlatıyor.

Bütün sanatların varsa bir anlamı o da insanlara bu duyguyu aktarabilmektir sonuçta.

Peki duygulu insanların şiir yazabildiği söylenir. Böyle midir gerçekten?

Şiirin ne olduğunu bilmeyenlerin uydurduğu boş bir söz. Yukarıda şiirin aynı zamanda mimari bir yapı olduğunu söylemiştim. Hiç duygularıyla bina yapan bir mimar gördün mü? Ünlü ressam Degas bir gün sembolizmin büyük ozanı Mallarmé'ye, "Öyle güzel duygularım var ama bunları şiir olarak kâğıda dökemiyorum" demiş. "Şiir duygularla değil, sözcüklerle yazılır" diyen Mallarmé'yi analım burada. Şiirin ana malzemesi dil

yani sözcüklerdir. Sözcüklerle bir yapı kurma sanatıdır şiir. Bu yapıya da elbette ozan kendi dünyasını yansıtır.

Ozanların esin perilerinin oldukları söylenir. Bu da mı boş bir söz?

Bu konuda da Mallarmé'nin bir sözü var, "İlk dize tanrıdan gelir, sonrasını ozanlar yazar" demiştir. Buradaki tanrı sözcüğünü esin olarak düşünebiliriz. Ama bence esin de ozanın birikimleri sonucudur. Şiir kültürü ve birikimi olmayan birine o ilk dize hiçbir zaman gelmez. Yani esin de bir çalışmanın, bilginin, birikimin sonucudur. Yerçekimini bulan Isaac Newton'u düşünsene. Bir elma ağacının altında oturuyormuş da ağaçtan kafasına bir elma düşünce yerçekimini bulmuş diye anlatılır. Newton'dan önce de birçok kişinin başına ağaçtan elma düşmüştür ama hiçbiri bunun yerçekimi sonucu olduğunu düşünememiştir. Newton fizikçi olmasa, fizik kuralları üstüne kafa patlatmasa başına ne düşerse düşsün, bunun yerçekimi sonucu olduğunu anlayamazdı. Şiir de böyledir: Şiir bilen, şiir düşünen insanlara esin ya da yazma dürtüsü gelir, ötekilerin uğraşları boştur, bir yere varmaz.

Rönesans ve Resim Sanatı

Mağara resimlerinden sonra insanlığın daha çok heykele yöneldiği görülüyor sanırım. Resim sanatının yeniden önem kazanması ne zaman oldu?

Yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans resim sanatının da yeniden doğuşu oldu.

Peki Antik Çağ'dan Rönesans'a kadar geniş bir zaman dilimi var. Neredeyse bin yıl. Bu bin yıl boyunca insanlar neden resim yapmadı?

Hiç yapmadıklarını söylemek mümkün değil. Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Hıristiyanlık ortaya çıktı. Öğretisi Ortadoğu ve Avrupa'da yayıldı. Kraların ve feodal beylerin yanı sıra kilise toplumların en güçlü kurumlarından birine dönüştü. Dinsel bağınazlık boy verdi. Kilise yapılarında dinsel konularda resimler yapıldı. İstanbul'daki Ayasofya ve Kariye yapılarındaki freskler bu sanatın örnekleridir. Ne ki Rönesans'la birlikte dinsel konular da bambaşka bir bakışa kavuştu.

O zaman Rönesans'ın insanlık tarihinde neden bu kadar önemli olduğunu konuşalım mı?

Tabii, bin yıllık Orta Çağ 1450'lerde Avrupa'da, özellikle de İtalya'da patlayan Rönesans'la sona erdi.

Rönesans sanatının simgesi, Leonardo Da Vinci'nin *Mona Lisa* ya da öteki adıyla *La Jaconde* tablosu.

Rönesans (yeniden doğuş), Orta Çağ ile Reform hareketi arasındaki tarihi dönem olarak bilinir. 15-16. yüzyıl İtalyası'nda, Batı dünyası ile Antik Çağ arasında sanat,

bilim, felsefe ve mimarlık alanlarında bağların yeniden kurulmasını sağlayan, antik Yunan filozof ve bilim insanlarının çalışmalarının çeviri yoluyla alındığı, deneysel düşüncenin canlandığı, insan sevgisi (hümanizm) üzerine yoğunlaşıldığı, matbaanın bulunmasıyla bilginin geniş kitlelerle paylaşımının arttığı ve radikal değişimlerin yaşandığı dönemdir.

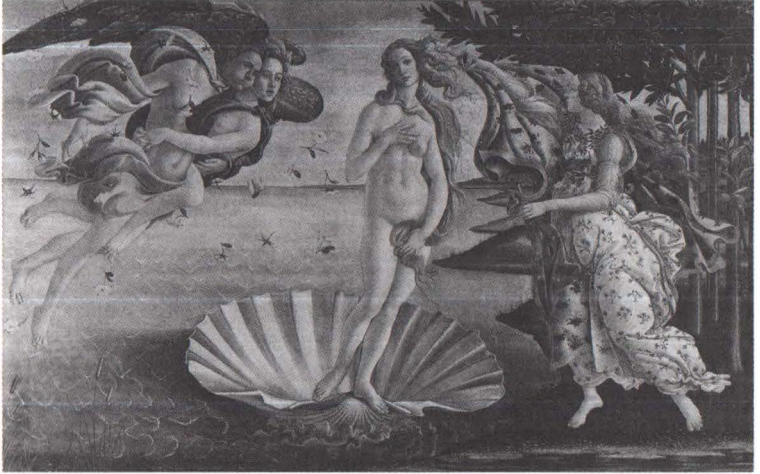
Bu çağ uzun zamandır geriye düşmüş olan Avrupa'nın ticaret ve coğrafi keşiflerle yükselişinin öncüsü olmuştur. İtalyan rönesansı bu dönemin başlangıcı sanatsal ve bilimsel gelişmeyi ifade eder.

Yeniden doğuş iki anlamı içerir. İlki antik klasik metinlerin yeniden keşfi, öğrenimi, sanat ve bilimdeki uygulamalarının saptanmasıdır. İkincisi bu gelişmelerin sonuçlarının Avrupalılık kültürünü güçlendirmesidir. Bu yüzden Rönesans'tan söz ederken iki farklı gelişmeden söz edilebilir: Klasik bilgi ve sanatın antik metinlerin keşfiyle yeniden doğması ve bir Avrupalılık kültürünün doğuşu.

Leonardo da Vinci, Raphael, Michelangelo, Botticelli dönemin resim sanatının doruk ve simge isimleridir.

Rönesans aynı zamanda insanın yeniden keşfedilmesidir. Orta Çağ boyunca insanın hiçbir değeri yoktu. Engizisyon mahkemelerinde yüz binlerce insan haksız yere öldürüldü. Papazlar çeşitli çıkarlar karşılığında günahları affediyorlardı. Hatta cennetten yer satıyorlardı. Mantık ve insani değerler kaybolmuştu. Dünya'nın döndüğü kanısına varan Galileo Galilei ve daha pek çok düşünür çeşitli işkenceler görmüş pek çoğu öldürülmüştür.

Avrupa'yı saran ve daha çok farelerce taşınan veba salgını sırasında Papa, şeytanın kedi kılığına girdiği ve bunun için kedilerin yakılması gerektiğini söyledi. Bunun sonucunda vebadan evlerinde kedi besleyen ve Papanın aldığı kararı dinlemeyen aileler kurtulabildi. Böylesi olaylar Papanın kararlarının sorgulanmasına ve özgür düşünce ortamının doğmasına yardımcı oldu.

Rönesans sanatının bir başka simgesi,
Botticelli'nin *Venüs'ün Doğuşu* tablosu.

İnanılır gibi değil. Bilim ne kadar önemli...

Elbette. Rönesans bilim ve teknolojideki ilerlemenin yanı sıra insan ve doğa sevgisini de beraberinde getirdi. Rönesans'ın öncüleri, sanatın yanı sıra tarih ve arkeolojiye de önem verdiler. Resim anlayışı gelişti. Mimaride gotik anlayış terk edilerek barok ve rokoko üslubu geliştirildi. Rönesans mimarlığının başlıca özellikleri ölçü, sadelik ve doğallıktır.

İtalya'da başlayan Rönesans hareketi kısa zamanda bütün Avrupa'da yayıldı. Fransa'da Montaigne (1533-1592), Rabelais (1495-1555) gibi insanlık düşüncesini değiştiren yazarlar ortaya çıktı. Mimarlıkta Louvre Sarayı'nı yapan Pierre Lescot, Tuileries Sarayını yapan Jean Bullant yetiştiler. Fransız krallarından I. François (1515-1547) zamanında Collège de France kuruldu.

Hollanda'da hümanizmin büyük düşünürlerinden Erasmus (1467-1536), ressam Pieter Bruegel ve Rembrandt (1607-1669), Almanya'da din reformunu başlatan Luther (1483-1546), resimde Albrecht Dürer (1471-1528) yetiştirdi. İngiltere'de yeryüzünün gelmiş geçmiş en büyük yazarı sayılan Shakespeare (1564-1616), İspanya'da Don Kişot'un yazarı Cervantes (1547-1616), ressam Velasquez (1599-1660) yetiştirdi.

Arap eserleri ile Arapça'ya çevrilmiş antik Mısır, Yunan ve Roma eserleri Avrupa dillerine çevrildi.

Matbaanın gelişmesiyle bilim ve düşünce yayılma olanağı buldu.

Anladığım kadarıyla Rönesans dönemindeki bütün bu gelişmeler insanlığın gelişimini, insana bakışı top-tan bir biçimde değiştirmiş.

Evet, Rönesans'la birlikte yeryüzü insanlar için ilgi çekici ve araştırılmaya değer bir yere dönüştü.

İnsanın aklıyla güçlü olduğu ve bu gücüyle büyük başarılar elde edebileceği ortaya çıktı.

Dünyanın güzelliğinin anlaşılması, insanlarda dünyadaki güzellikleri yaşama isteği ve tutkusunu uyandırdı. İnsanın yüceliği ve değeri öne çıktı.

1500'lerin başında Luther, dinde reform hareketini başlatarak, dinsel dogmaları sorgulamaya, inanca karşı aklı öne çıkarmaya başladı.

Shakespeare adı geçmişken, nedir bu yazarı bütün dünyada bunca ünlü kılan özelliği?

Bu konu bence başlı başına ayrı bir bölümde konuşulmayı hak ediyor.

Shakespeare

Shakespeare’i konuşalım o zaman...

Onun için söylenecek en değerli söz belki de “Çağdaşımız Shakespeare” dir.

Bu neyi gösterir?

Shakespeare’in yaşadığı dönem (1564-1616) üzerinden yüzyıllar geçmiş olsa da her yıl birçok ülkede oyunlarının yeniden sahnelendiğini, yeni çevirilerinin yayımlandığını görürüz. Yani Shakespeare hiç eskimeyen, hep bizimle kalan, her kuşağın çağdaşı olan bir yazardır.

Bu eskimezliğin nedeni ne olabilir?

Bu başarıyı “deha” sahibi olmasıyla açıklayanlar vardır. Kuşkusuz benzeri olmayan bir yaratıcı yetenektir. Ancak yaşadığı dönemin de yapıtlarında büyük payı olduğu gerçektir.

Diyebiliriz ki Shakespeare olağanüstü yeteneği, eşsiz belleği ve gözlem gücüyle yaşadığı dönemin gerçeğini insanlığın her çağda ve her yerde karşılaşılabileceği durumlar olarak görmüş, bunlar arasındaki bağlantıların anlamını ve önemini kavramış ve yapıtlarında bunların bileşimini ortaya koyabilmiş bir sanatçıdır.

Yaşadığı dönem önemli midir bir sanatçı için?

Yalnız sanatçı için değil, herkes için önemlidir. Her birey yaşadığı dönemle sınırlanmış, koşullanmıştır.

Mustafa Kemal'i düşünelim. Osmanlı Devletinin çöküş yıllarında değil de, olağan bir dönemde dünyaya gelmiş olsa, belki de hiçbirimizin adını bile bilmediği sıradan bir Osmanlı subayı olarak ömrünü tamamlayacaktı. Ama yaşadığı dönem, tarihsel koşullar onu ulusunun kurtuluş savaşının önderi olmaya zorladı.

Nâzım Hikmet de şiirde yaptığı devrimle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin edebiyat alanında bir simgesidir aynı zamanda.

Peki Shakespeare'in yaşadığı dönemin özelliği neydi?

Tarihsel olarak bakarsak feodalizmin çözülüp kapitalizmin ufukta görüldüğü bir çağ. Fakat Shakespeare eşsiz dehasıyla bu iki düzenin de değerlerine karşı çıkabilmiştir. Olağanüstü yeteneğiyle yaşadığı dönemin gerçeklerini insanın her çağda ve her yerde karşılaşılabileceği durumlar olarak görmüş ve bunu yazdıklarında yansıtabilmiştir.

Bu dediğin şeyi nasıl gerçekleştirdi, biraz açıkla mısın?

Otuz sekiz oyununda yarattığı yüzlerce karakterle insanın başına gelebilecek acıklı, garip, gülünç, sevindirici ve benzeri nice durumu, bir sahne olarak tanımladığı dünyayı bize en canlı ve inandırıcı biçimde tanıtmıştır.

Tarihsel oyunlarında insanla tarihsel ve siyasal olaylar arasındaki ilişkileri gözler önüne serer.

Komedilerinde aşk, evlilik, özel hayat konularında doğal olanla doğallıktan uzaklaşan insanları karşılaştırarak ortaya çıkan mizahı sergiler.

Hamlet, Othello, Macbeth, Kral Lear gibi trajedilerinde yaşamak mı ölmek mi gibi sorularla hayatın anlamı, doğruyla yanlışın, iyiyle kötünün karşıtlığı gibi metafizik sorunları işler.

Fırtına gibi son dönem oyunlarında ise trajediyle komedinin ustaca bir arada işlendiği görülür.

Romeo ve Juliet'de gençlik aşkını olanca coşkusuyla yansıtır.

Bu başarıya nasıl bir dil kullanımıyla ulaştı?

Oyunlarındaki dilin şiir olduğunu söyleyebiliriz rahatlıkla. En az sözle en çok şeyi anlatabildiği şiir dilinde kullandığı benzetmeleri, eğretilmeleri yalınlıkları nedeniyle dilden dile çevrilirken de anlam yoğunluğunu yitirmemiş, pek çok sözü de gündelik hayata karışmıştır.

Türkçedeki çevirileri nasıl?

Çok başarılı çeviriler hemen hepsi. Sabahattin Eyüboğlu'ndan Mina Urgan'a, Özdemir Nutku'dan Talat Halman'a çok değerli kültür insanlarımız çevirdi Shakespeare'i ama bir tanesi var ki, olağanüstü bir yaratıcılık örneği.

Hangisi?

Can Yücel'in çevirdiği *Bahar Noktası*. Can Yücel bu çevirisinde öylesine yaratıcı bir dil, öylesine şiir yüklü bir dil kullanmış ki, aslıyla yarışacak bir güzellik çıkmış ortaya.

Nasıl başarmış böyle bir şeyi?

Bir kere kendisi de çok parlak bir şair. Hem günümüz Türkçesini, hem eski Türkçeyi hem de birçok Batı dilini çok iyi biliyor. Bu çeviriyi yaparken de hem dilini hem de imge gücünü özgür bırakmış. Çok zengin bir dil var çeviride, hem de özgün imgeler. Shakespeare'in sözleri kimi yerde yerlileşiyor, kimi yerde çağdaşlaşıyor. Sözgelimi hiç unutmuyorum bir yerde, "Kumkapı'da mehtaba çıkalım" sözü geçiyordu. Bir başka yerde de "Sen git, Dr. Freud'a görün" gibi Shakespeare'in yazmasının mümkün olmadığı ama Can Yücel'in dehasıyla Türkçe metne girmiş sözler vardı.

Çok ilginç gerçekten. Tartışma yaratmadı mı böyle bir çeviri?

Üniversitelerin çeviri bölümlerinde hâlâ tartışılıyor, her zaman da tartışılır ama sorun çeviriden çok ortaya çıkan yapıtın görkemi. Göz kamaştırıcı bir başarı.

Shakespeare'in çağlar üstü büyük yaratıcılığı gibi Can Yücel'in bu çevirisi de Türkçede çağlar üstü yaşayacak bir ürün.

Shakespeare'den tek bir oyun okuyacak olsam hangisini önerirdin?

Tartışmasız olarak Can Yücel çevirisiyle *Bahar Noktası*. Bence birde kalma, ikinciye de oku. O da yine Can Yücel çevirisiyle *Fırtına* olsun. Arkası gelecektir eminim. Bak burada aklıma ne geldi: Bir de film önereyim sana Shakespeare'in hayatından bir kesit sunan: *Âşık Shakespeare (Shakespeare in Love)*.

Edebiyat Başyapıtları

Rönesans dönemi edebiyatı Shakespeare’le sınırlı değil herhalde değil mi?

Değil elbette.

O zaman başka eserlerden de söz etsek, örneğin günlük dilde bir deyim haline gelmiş *Don Kişot* için ne söylersin?

“Don Kişot’luk etme” deriz değil mi gereği yokken kahramanlık yapmaya kalkışan sivri kişiler için.

Don Kişot, dünya edebiyatında öyküden romana geçişin ilk adımı sayılır. Cervantes *Don Kişot*’la modern romanın kurucusudur. Romanın kahramanı Don Kişot elli yaşlarında, soylu bir kişidir. Eski çağların gezgin şövalyelerinin yaşam öykülerini okuya okuya kendini bu öykülere kaptırır. Şövalyelik kurumunun yeniden canlandırılması gerektiğine inanmaya başlar. Bu yüzden evinin mahzenindeki, atalarından kalma paslı mızrağı, kılıcı, kalkanı alır; zırhı da kuşanır. Başına miğfer diye bir su çanağını geçirir, küheylan gibi gördüğü sıska atına biner, tutsakları kurtarmak, hainleri cezalandırmak, dünyaya ün salmak üzere düşer yollara.

Gülünç olduğu kadar acıklı bir hikâyedir *Don Kişot*. Tıpkı *İlyada* ve *Odyseia* için söylediğimiz gibi bunca başarılı olmasının temel nedeni insana ilişkin türlü du-

rumların yansıtılabilmiş olmasıdır. İnsanlığın temel ilişkileri yansır *Don Kişot*'ta, hayal ve gerçek gibi. Sanşo, "Gerçekten başka güzellik yoktur" derken, Don Kişot, "Güzellikten başka gerçek yoktur" der. Haydi gel çık bakalım bu sorunun içinden...

Çıkamam...

Ben sana burada sanat denen şeyin gizini vereyim o zaman.

Çok meraklandım, kulağım sende...

Bütün büyük sanat yapıtlarının temel özelliği hayatı bir bütün olarak sunabilmeleridir. Yani hayatın ya da insanın bütün yalınlığını ve karmaşıklığını, çelişkilerini ve uyumunu, birey toplum ilişkisini, anlattığı dönemin çağlar üstü, evrensel özelliklerini sunar böylesi yapıtlar.

Dünya hayatının destanıdır diyebiliriz onlara. Hayata ilişkin ne varsa bulabiliriz içlerinde. Böylesine geniş kapsama alanları vardır.

Bak sana *Don Kişot*'a ilişkin ilginç bir hikâye anlatabayım. Büyük romancımız Yaşar Kemal henüz senin yaşlarında bir delikanlıyken Adana'da büyük kültür insanları Arif ve Abidin Dino ile tanışır. Yaşar Kemal'in edebiyata meraklı olduğunu gören Arif Dino, ona bir bavul dolusu kitap armağan eder. Kitapları inceleyen Yaşar Kemal, *Don Kişot*'tan yedi adet olduğunu görür, altısını alıp Arif Dino'ya geri götürür. "Bunları fazla vermişsiniz," der. "Hayır" der, Arif Dino, "*Don Kişot*'u yedi kez okumalısın, o yüzden yedi tane verdim." Gerçekten de

sözgelimi Yaşar Kemal'in *İnce Memed* romanıyla, *Don Kişot* arasında dikkatli bir okur bağları görebilecektir.

Vay canına ne ayrıntılar biliyorsun, edebiyatımız hakkında.

Bu başka bir konu elbet ama burada şunu söyleyeyim, ben edebiyat kadar onu ortaya çıkaran süreçlere, yazarların, sanatçıların hayatlarına da meraklıyım.

Bu merakını ve böyle bildiğin şeyleri yazsan belki ilginç bir kitap ortaya çıkabilir.

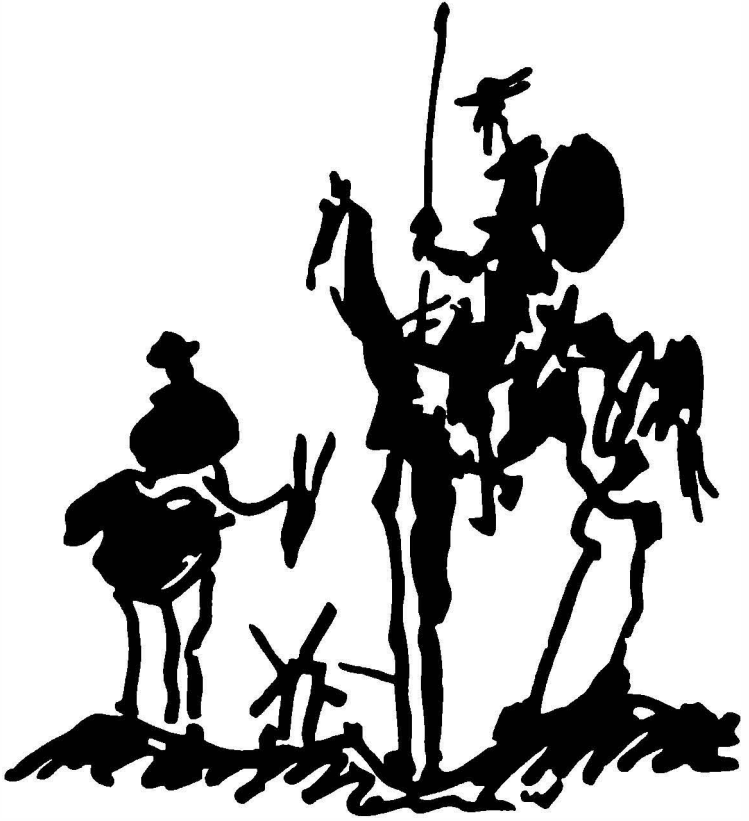
Kim bilir. Yeri geldikçe seninle paylaşıyorum en azından.

Shakespeare okuyacağız, *Don Kişot* okuyacağız, başka var mı okumanın mutlaka gerekli olduğu büyük Rönesans yazarları?

Elbette. Montaigne'in *Denemeler*'inden söz edelim biraz da. Montaigne, 1533-1592 yılları arasında yaşadı, yani tam bir Rönesans aydını. Özgür insanın doğuşunu düşünceleriyle müjdeleyen yazar. Yazdıklarıyla "deneme" dediğimiz edebiyat türünü yaratmıştır.

Nedir deneme?

Düşünce ve dilin buluştuğu bir yazı alanı. Deneme yazarı bize hem edebiyatın dil güzelliklerini hem de felsefenin düşünme biçimlerini sunar. Montaigne denemelerinde bütün kalıplaşmış düşünceleri sorgulayarak özgür düşünceli insanın yolunu açtı. Hayatın bütün alanlarından kesitler ve öğretiler vardır yazdıklarında. Genç bir insanın okumaya doyamayacağı yazılardır hepsi de...

Picasso, *Don Kişot*.

Başka?

Rönesans'ın düşünce temeli hümanizm yani insan sevgisiydi. Elbet büyük sanat eserlerinin temelindeki bu düşünce önemli düşünce adamlarını da ortaya çıkardı. Aynı dönemde matbaanın keşfi, okuryazarlığın ve klasik yapıtların hızla yayılmasını sağladı. Hollandalı Erasmus *Deliliğe Övgü* (1509) adlı yapıtıyla hümanizmin başyapıtlarından birini verdi.

Böyle sıralamalar sürdükçe biraz kafam karışıyor. Gençlerin işini kolaylaştırmak için sana şunu sorsam: Biz gençler için bütün zamanları kapsayan yirmi kitaplık bir okuma listesi çıkarsan önerilerin neler olur?

Peki o zaman. Her listenin hatalı, eksik olacağını önceden kabul ederek kendimce bir liste hazırlayayım. Buyur bakalım:

İlyada ve Odysseia, Homeros

Don Kişot, Cervantes

Denemeler, Montaigne

Deliliğe Övgü, Erasmus

Bahar Noktası, Shakespeare, severseniz bütün şiirleri ve oyunları

Yunus Emre, şiirleri

Evliya Çelebi, sadeleştirilmiş *Seyahatname*

Germinal, Emile Zola

Ekmeğimi Kazanırken, Maksim Gorki

Arkadaş, Panait Istrati

Nâzım Hikmet'ten seçeceğiniz bir kitap, severseniz bütün şiirleri

Sait Faik'ten seçeceğiniz bir kitap, severseniz bütün öyküleri

Sabahattin Ali'den seçeceğiniz bir kitap, severseniz bütün öyküleri

Orhan Veli, Bütün Şiirleri

Yaşar Kemal'den seçeceğiniz bir kitap, severseniz bütün kitapları

Orhan Kemal'den seçeceğiniz bir kitap, severseniz bütün kitapları

Prospero ile Caliban, Nurullah Ataç, severseniz bütün denemeleri

Aziz Nesin'den seçeceğiniz bir kitap, severseniz bütün kitapları.

Yaratıcı Aklın Sentezi, Server Tanilli

Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi, Memet Fuat

Tiyatro

Shakespeare'den sonra tiyatro nasıl gelişti?

Doğrusu hızlı bir gelişme olduğunu söyleyebilmek zor. Yalnız İtalya'da halk tiyatrosu geleneğinden doğan *commedia dell'arte*, doğaçlama oyunculuğa dayanan eğlendirici yapısıyla çağdaş tiyatroya ulaşan yolda önemli bir aşama oldu.

1700'lerin sonlarında Almanya'da Goethe ve Schiller iki önemli oyun yazarı olarak sivrildiler. Fransa'da ise Moliere, gündelik hayattan aldığı tiplerle modern komedinin kurucusu oldu.

1900'lerin sonlarına doğru ise dünya tiyatrosu yeni bir doğuş dönemi yaşadı diyebiliriz.

Norveç'te Ibsen, İsveç'te Strindberg, Rusya'da Çehov, çağdaş tiyatronun en önemli ürünlerini verdiler.

1898'de kurulan Moskova Sanat Tiyatrosu ve bu tiyatronun yönetmeni Stanislavski, Çehov oyunlarını sahnelemede gösterdiği büyük başarıyla Stanislavski yöntemi denen sahneleme anlayışını geliştirdi.

20. yüzyılda Almanya'da Bertolt Brecht, geliştirdiği Epik Tiyatro anlayışıyla tiyatro sanatını kökten değiştiren yenilikler getirdi.

20. yüzyıl tiyatrosunda temel bir eğilim de Deneysel Tiyatro hareketleri oldu. Rusya'da 1917 Devrimi'nden

sonra Meyerhold, çok önemli yeni sahneleme teknikleri geliştirdi.

Ardından etkili olan bir akım da Uyumsuzluk Tiyatrosu oldu. Beckett, Ionesco gibi yazarlar fantastik deneyimler yaptılar.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise bütün dünyada deneysellikle klasik yapıları birleştiren anlayış öne çıktı.

ABD'de Arthur Miller, Tennessee Williams, İngiltere'de Arnold Wesker, Harold Pinter önemli yazarlar olarak öne çıktı.

Hızlı özetliyorsun, sazı eline almışken Türk tiyatrosu için de bir özet geçer misin...

Söze Geleneksel Türk tiyatrosu üstüne çok emek harcayan Metin And'ı anarak başlayalım o zaman. Tiyatromuzun kökeni seyirlik köy oyunlarına dayanır. Buna halk tiyatrosunu oluşturan meddah, kukla, karagöz, ortaoyunu unsurları da zaman içinde eklemlenmiştir. 16. yüzyılda kahvehanelerin açılması kentlerde Karagöz ve ortaoyununun gelişmesi için uygun bir ortam yarattı. Bu süreç Cumhuriyet'e kadar canlı bir biçimde sürdü.

Geleneksel Türk tiyatrosunun ortak özelliği yazılı bir metne değil, doğaçlamaya dayanması, belli bir tiyatro yapısı ya da sahne gerektirmeyerek her ortamda sahnelenebilmesidir. Şarkı, dans, söz oyunları ve taklit geleneksel Türk tiyatrosunun temel öğeleridir. Oyun kişileri tip düzeyindedir, karakter boyutuna ulaşmaz. Güldürü temel unsurdur.

Batılı anlamda tiyatro ise Tanzimat'la birlikte filizlenmeye başlar. 1860'ta yapılan Gedikpaşa Tiyatrosu'nda Güllü Agop, Namık Kemal, Ahmed Mithad Efendi, Abdülhak Hamit, Recaizade Mahmut Ekrem gibi dönemin ünlü yazarlarının oyunları, Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere uyarlamaları sahnelendi.

Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* ile Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre*'si dönemin ilk özgün oyun örnekleridir.

Bu sürecin en önemli sonucu halkın tiyatroya gitme alışkanlığı edinmesi oldu. Yerel yönetimce desteklenen ilk tiyatro olarak 1914'te Darülbedayi kuruldu.

Cumhuriyet'le birlikte çağdaş Türk tiyatrosunun kurucusu olarak Muhsin Ertuğrul'u görüyoruz. Fransa, Almanya ve Rusya'daki tiyatro deneyimlerini inceleyen Muhsin Ertuğrul 1927'de Darülbedayi'nin (bugünkü Şehir Tiyatroları) başına gelince önce yerli yazarları destekledi, oyuncu yetişmesi için çaba gösterdi.

1936'da Ankara Devlet Konservatuvarı açıldı. 1949'da Devlet Tiyatroları kuruldu.

1960'larla birlikte çok sayıda özel tiyatro ortaya çıktı. Kent Oyuncuları, Ankara Sanat Tiyatrosu, Dormen Tiyatrosu, Dostlar Tiyatrosu, Ortaoyuncular uzun yıllar çok etkin birer kültür kurumu oldular.

Aynı dönemde oyun yazarlığında da patlama yaşandı. Haldun Taner, Aziz Nesin, Necati Cumalı, Melih Cevdet Anday, Sabahattin Kudret Aksal, Oktay Rifat, Turgut Özakman, Vasıf Öngören, Güngör Dilmen, Kemal Demirel, Bilgesu Erenus, Ferhan Şensoy, Murathan

Mungan, Memet Baydur tiyatro edebiyatımızı geliştiren başlıca yazarlar oldular.

Peki tiyatro sanatında yazılan metin kadar, onun sahneye konulması da önem taşır mı?

Elbette. Shakespeare'den sonraki en büyük oyun yazarı sayılan Çehov'un oyunları ilk sahnelendiklerinde hiç beğenilmemişti. Stanislavski ortaya çıkıp onun oyunlarını hak ettikleri biçimde sahneleyince bu oyunların önemi anlaşıldı. O yüzden aynı oyun metni bir yönetmenin elinde sıkıcı bir sahne gösterisine dönüşürken bir başkası harikalar yaratabiliyor.

Sözelimi bizim tiyatromuzda bir Mehmet Ulu-soy örneği var. Yıllar boyunca hem Fransa'da hem de Türkiye'de sahnelediği oyunlarda ne denli büyük bir tiyatro yönetmeni olduğunu gösterdi. Burada yönetmenin sahne ve oyuncular kadar, dekor, kostüm, masklar, müzik, koreografi gibi yan unsurları da ne denli beceriyle kullanabildiği önem taşıyor.

Tiyatro oyuncularını yazar ve yönetmenden daha çok tanınıyor ama...

Haklısın, sahnede olmak onları öne çıkarıyor ama oyunculuğun da tiyatro sanatında önemi büyük. Kimi zaman kötü bir oyuna bile yalnızca oyundaki bir oyuncuyu izlemek için gidilebilir.

Sence bizim böyle büyük oyuncularımız var mı?

Hem de nasıl... O kadar çok ki, hangisini saysam bilemiyorum ama deneyeyim. Kenter Tiyatrosu'nu yıl-

larca omuz omuza yaşatan iki kardeş, Yıldız Kenter ve Müşfik Kenter büyük oyunculardı. Gülriz Sururi ve Engin Cezzar da. Yine Dostlar Tiyatrosu'nu yıllarca yaşatan Genco Erkal, aynı tiyatrodan Mehmet Akan, Macit Koper, Ankara Sanat Tiyatrosu'ndan Rutkay Aziz, Rana Cabbar, Altan Erkekli, Orta Oyuncular'dan Ferhan Şensoy, Rasim Öztekin, Tuncel Kurtiz, Şehir Tiyatroları'ndan Münir Özkul, Cüneyt Türel, Şener Şen, Taner Barlas, Çetin İpekkaya, Ani İpekkaya, Tilbe Saran nasıl unutulabilir... Öyle çok ki izleyip hayran olduğum oyuncular, bunları sayarken pek çoğunu burada anamamanın da üzüntüsünü yaşıyorum.

Bence bütün bu tiyatrolarımızın tarihlerini yazan kitaplar hazırlanmalı.

Bu da bizim kuşaklara görev mi?

Yeni kuşakların olanakları daha geniş. Çok sayıda üniversite var. Buraların edebiyat bölümleri, tiyatro bölümleri var. Buralarda tez konusu olarak verilmeli bu çalışmalar.

Sahne sanatları arasında sayıldığı için dansı da burada sormak istiyorum. Sence dans dediğimiz eylemi sanat katına çıkaran şey nedir?

Dans sözcüğü Batı dillerinden dilimize girmiş. İnsan bedeninin bir müzik eşliğinde hareket etmesi anlamında. Sanatın işitsel yanı müzikse, görsel yanının da dans olduğu söylenebilir. Müzikle hareketin ortak dilidir dans.

Dans sanatının da en eski çağlardan bu yana insanlığa eşlik ettiğini söyleyebiliriz. Her çağda türlü biçimlere girse de dans insanlığın vazgeçemediği sanatlardan biri.

Burada elbette sanat olan dansla herkesin her an yapabildiği dansı birbirinden ayırmalıyız. İnsan içindeki yaşam enerjisini, doğallığı türlü hareketlerle dışa vurabilir. Gece kulüplerindeki danslar daha çok bireysel ihtiyaçlar içindir, başkalarını pek ilgilendirmez. Ama dans yaratıcılıkla birleştirilerek sunuluyor ve başkaları da beğeniyle izliyorsa dansın sanata dönüştüğü söylenebilir.

Müzikle birleştirilerek kurallı dans kadar, tümüyle doğaçlamaya dayanan dans da mümkündür. Müzikle bağı nedeniyle en az müzik türü kadar dans türünün de var olduğunu söyleyebiliriz.

Peki bale de dans sanatının bir parçası mı?

Bale, Rönesans'la birlikte İtalya'da ortaya çıkmış, dans sanatının en ileri düzeyidir. Ancak çocukluk çağından başlayarak bale eğitimi görenler bale yapabilir.

Bale eseri bale için yaratılan koreografi ve müzikten oluşur. Çaykovski'nin *Fındıkkıran* ve *Kuşu Gölü* bale için yazılmış en ünlü müziklerdir.

Balenin kendine özgü sözcükleri de var galiba...

Evet, sözgelimi balerinlerin giydiği özel beyaz eteğe "tütü" denir. Ayakların tam parmak ucunda durmasını sağlayan ayakkabıya da "point" ya da "puant" denir.

Bale koreografisindeki türlü hareketlerin de özel adları vardır.

Bale bedeni çok zorlayan bir sanattır. Bale yapanların türlü sakatlıklar geçirmeleri, ileri yaşlarda çalışamaz olmaları sık rastlanılan durumlardır.

Müzik

Edebiyat, resim, heykel gelişti Rönesans'ta. Peki müzik?

O zaman müzik sanatına da bir başlık açalım.

Bir tanımını var mı müziğın?

Müzik insan ya da çalgı seslerinin biçimsel bir güzellik ya da anlam yaratacak biçimde düzenlenerek bir araya getirilmesiyle oluşan sanat dalının adıdır. Ses ve ritim arasında kurulan bağlar sonucu ortaya çıkmıştır.

Müzik seslerle düşünme, sesler aracılığıyla yaşamı anlama ve yorumlama olarak da tanımlanır.

Doğu'dan Batı'ya bütün eski toplumlarda müzik vardı ve yaygın olarak da kullanılıyordu.

Sözün kökeni eski Yunancada esin perilerine verilen Musa'dan gelir. Hemen bütün Batı dillerinde de müzik sözcüğü kullanılır.

Eski zamanlardan kalma resimlerde kitara (lir) çalan insanlar vardır. Buradan müziğın eski Yunan'da önemli bir yerinin olduğunu söyleyebiliriz. Müzik hem şiirlere eşlik ediyor, hem de tiyatro oyunlarında kullanılıyordu.

Müzik üstüne ilk düşünceleri üretenler yaklaşık aynı zamanlarda yaşayan Eski Yunanistan'dan Pythagoras (MÖ 580-500) ile eski Çin'den Konfüçyüs'tür (MÖ 551-478).

Antik Yunan’da müzik eğitimin önemli bir parçasıydı ve erkek çocuklara altı yaşından başlayarak müzik öğretilirdi.

Oğuz Türklerinde “ozan” adı verilen sanatçıların müziğin büyü niteliğinden yararlanarak doğanın ve evrenin görünmeyen güçleriyle iletişim kurmaları bekleniyordu. Oğuz boyları Anadolu’ya göç ettikten sonra ozanlar, tasavvuf felsefesinden etkilenip kendilerine “âşık” demeye başladılar.

Anadolu âşık geleneği, bir yanıyla Orta Asyalı bir yanıyla da Anadolu kökenlidir.

Orta Çağ Avrupası’nda müzik dinsel metinlerin kitlelerle buluşmasında önemli bir araç oldu. Bu dönemde müziğin patronunun kiliseler olduğunu söyleyebiliriz.

Kiliselerde kadın-erkeğin koro halinde önceleri tek-sesli olarak söyledikleri ezgiler giderek yerini çoksesliliğe bıraktı.

Avrupa’da bizim âşıklara benzeyen gezgin halk sanatçıları ise çoksesliliğin gelişip yayılmasıyla kayboldular.

17. yüzyıldan sonra, orkestra müziğinin ortaya çıktığı ve kişilik kazandığı görülür. Müziğin yazıya dökülmesini düşünen ilk kişi olan Boethius (480-524) sesleri harflendirmeyi denemiştir.

Ardından işaretlendirmeler ortaya çıkmış ve bu süreç günümüzde porte denilen müzik yazısına giden yolu açmıştır. Porte ile çizgilerin ve aralıkların notaya isim vermesi sonucu solfej ortaya çıktı ve sesler tam olarak okunabilir oldu.

Hep duyduğum bir şey vardır, dünyanın en değerli kemanları Stradivarius kemanlarıdır derler. Nedir bu şöhretin nedeni?

Bu olay için de bir Rönesans mucizesi denebilir. Kimi zaman toplumsal değişimler insanı ve dünyayı öylesine toptan değiştirir ki, nerede ne mucizenin ortaya çıkacağı önceden bilinemez.

İşte Antonio Stradivari (1644-1737) böyle bir mucize. Hayatı boyunca 512 keman yapmış ve ardından bir daha öyle bir usta gelmemiş. Bu çalgıların mükemmelliğinin gizi bugün de çözülebilmemiş değil. Bugün bu kemanların büyük çoğunluğu hâlâ kullanılıyor ve her biri servet değeri taşıyor.

Bizim ünlü keman sanatçımız Ayla Erduran da, kırk yıl boyunca konserlerinde Stradivarius bir keman çalmıştı.

Konu dağılıyor ama bak sana burada müzik temalı bir film önereceğim: *Dünyanın Tüm Sabahları*. 1600'li yılların sonlarıyla 1700'lerin başlarında yaşamış bir müzik insanının hayatını hem çok bilgilendirici hem de içe dokunan bir anlatımla aktarır. Mutlaka bulup izlemelisin Kerem.

Peki Klasik Batı Müziği denilen şey tam olarak nedir, söyleyebilir misin?

Rönesans'la birlikte bir yanda kilise müziğinin, öte yanda halk müziğinin karşılıklı etkileşimiyle oluşmuş, yeni çalgıların da ortaya çıkmasıyla gelişmiş ve yaygın

kabul görmüş müzik türüdür. En önemli özelliği çok sesli ya da çok ezgili olmasıdır.

16. yüzyıla, yani Rönesans'a kadar çalgı ve insan sesi birbirine eşlik ederken, bu dönemde çalgı müziği ayrı bir tür olarak ortaya çıktı.

Orta Çağ'da ortaya çıkan çok sesli müzik Yeni Çağ döneminde çok büyük gelişmeler gösterdi. Matbaacılığın gelişmesi ile de müzik notaları yaygınlaşmış ve benzeri etkenlerin bir araya gelmesiyle de ölümsüz büyük besteciler, sanatçılar ortaya çıkmıştır.

1600'lerin başında ilk operalar yazıldı ve müzikte Barok dönem olarak adlandırılan çağ başladı. Bach, Vivaldi gibi büyük besteciler bu dönemde ortaya çıktı.

Yetenek her yerde ve her zaman yetenektir. Kiliselerde dinsel müzik yapan pek çok besteci aynı zamanda dünya müziğinin en büyükleri arasında anılır. İlk akla gelen Johann Sebastian Bach'tır.

Sınıflar arası çatışmaların müziğe yansmasıyla tek temanın yerini gerilimli ve karşıt özelliklere sahip temalar aldı. Demokrasi ilkelerinin belirli ölçülerde de olsa müziğe yansıdığını senfoni orkestrasında görmek olasıdır.

Batı toplumlarında doğup büyüyen insanlar yüzyıllar içinde oluşan çokseslilik kavramlarını okullarda, kiliselerde, evlerde ya da kitle iletişim araçları yoluyla öğrenip içlerine sindirir ve bu kavramlar öncülüğünde müzik yapar ve müzik dinlerler.

Rönesans'tan bugüne kadar olan bütün müziği klasik müzik olarak mı adlandırıyoruz?

Klasik müzik, Batı Avrupa’da ortaya çıktı ve günümüzde de Avrupa müziği olarak tanınır. Tarihsel olarak beş dönemi olduğunu söyleyebiliriz: Rönesans (1450-1600), Barok (1600-1750), Klasik (1750-1820), Romantik (1820-1900) ve Modern (20. yüzyıl ve günümüz) dönem.

Klasik müziğin kendi içinde birtakım deyimleri var sanırım, duyup geçtiğim ama anlamlarını bilmediğim.

Örneğin?

Arya, sonat, konçerto, senfoni, oratoryo...

Kısaca tanımlayalım o zaman bunları:

Arya: Orkestra eşliğinde insan sesinin oluşturduğu müzik. Operalarda çok rastlanır. Bazı ariyalar içinde yer aldıkları operalardan daha ünlüdür. Ünlü tenor Pavarotti’yi anımsa burada. Ondan dinleyeceğin birkaç ariya, bu müziği sevdirebilir sana.

Sonat: Çalgılar topluluğu için yazılan eserlere denir. Latince tınlamak, ses çıkarmak anlamına gelir. Sonradan yalnızca klavyeli çalgılar için yazılan parçalara da dokunmak anlamına gelen toccata denmiştir.

Konçerto: İtalyancada karşıtlık, zıtlık demek. Bir çalgının orkestradan ayrılarak kendi sesini öne çıkarması sonra yine uyum sağlamasıdır. Çok ünlü piyano konçertoları, keman konçertoları vardır.

Senfoni: Sonat biçimli eserin orkestra için yazılmış olanıdır. Genel olarak üç bölümden oluşur.

Oratoryo: Solo sesler, koro ve orkestralar için yazılan parçalardır. Kökeni dinsel müziğe dayanır.

Peki bu müzik hangi çalgılar kullanılarak yorumlanıyor?

Çok sesli müzik yapılırken çok farklı çalgılar da kullanılabilir ama orkestraların değişmeyen temel çalgılarını sayacak olursak, keman, çello, kontrbas, flüt, obua, trampet, timpani, tef ilk aklıma gelenler.

Caz müziğinin bu konuştuklarımız içinde nasıl bir yeri var?

Avrupa'da müzik gelişirken ABD farklı bir gelişim süreci içindeydi. Afrika'dan gelen siyah nüfus, yeni kıtada yaşadıklarından blues müziğini yaratmıştı. Blues'dan da yirminci yüzyılın başlarında alışıldık müzik biçimlerine uymayan caz müziği gelişti. Temel özelliği Batı müziğiyle Afrika, Orta Amerika tekniklerinin harmanlanmasıdır. Çoklu ritm, atışma, doğaçlama sık kullanılan yöntemlerdir. Etkisi günümüzde de artarak sürmekte.

Ülkemizde müziğin gelişimi için neler söylersin?

Çok sesli müzik ülkemizde Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde çağdaş müzik ile Klasik Türk Halk Müziği esas alınarak ve uluslararası müzik araçlarıyla, müzik tekniklerinin kullanıldığı Batı müziğine yönelik hareketi ile başlamıştır. 1936'da Ankara Devlet Konservatuvarı'nın kurulması ile halk müziğinin Batı müziğinin çok sesliliği ile sentezlenmesi çalışmalarına ağırlık verildi. Cemal Reşit Rey, Ahmed Adnan Saygun, Ulvi Cemal Erkin, Hasan Ferit Alnar, Necil Kazım Akses Cumhuriyet tarihinin ilk besteci kuşağını oluşturan sanatçılardır. Batı ülkelerinde yetişip, değişik müzik

akımlarının etkisinde kalmalarına rağmen ülkemizde çok sesli müziğin yerleşmesi için büyük çaba gösterdiler.

Günümüzde Anadolu kentlerine de yayılan klasik müzik topluluklarının, bu müzikle halkımız arasında belli bir yakınlaşmayı sağladığı söylenebilir. Yine İdil Biret, Suna Kan, Ayla Erduran, Güher-Süher Pekinel, Fazıl Say gibi uluslararası üne kavuşan büyük sanatçıların varlığı da bu müziğe olan ilgiyi artırdı.

Biraz önce söylediklerinden çok sesli müzikle çok sesli, demokratik toplumlar arasında bir ilişki kurduğumu anladım. Böyle bir ilişki var mıdır gerçekten?

Bu görüşü dile getirenler oldu. Batı müziğinin belirlirgin niteliği çok seslilik. Farklı insan sesleri, farklı çalgılar, bir orkestranın içinde bütünleşir. Farklı sesler, kendi içinde bağımsızdır ama bir bütüne varmaya, orkestra eseri olmaya gereksinim duyar. Orkestralarda farklı notaları çalan farklı çalgıların sesi duyulur. Tek sesli müzikte bu farklılık yoktur, onun için aynı sesi veren değişik çalgıların seslerini bir uyuma ulaştıracak şefe de ihtiyaç yoktur. Çok sesli müzik yani orkestra bir takım işidir. Yönetmen de bu takımın başındaki kişidir. Demokrasi de bir takım oyunudur, birlikte uyum içinde çalışmadır, tek sesin egemenliği değildir. Değişik görüşler genel amaç içinde var olur ve erir. Orkestra şefinin, çok sesliliği bastırmadan orkestrayı yönetmesi gerekir. Siyasal yöneticiler de bunu yapmalıdır. Müzikle uygarlık arasında böyle bir ilişki vardır. Farklı sesleri bastıran bir orkestra şefi, iyi bir müzikçi değildir, onun görevi,

farklı sesleri uyuma kavuşturmadır. Liderler de ülke yönetiminde bu toplumsal uyumu yaratmayı hedeflemelidirler.

Kitaplar için yaptığımıza benzer bir liste müzik eserleri için de yapabilir miyiz? Yani bir gencin öncelikle dinlemesi gereken yirmi müzik parçasını sorsam neler önerirsin?

Yine her listenin hatalı, eksik olacağını önceden kabul ederek gençlerin kolayca seveceklerini düşündüğüm önerilerim şunlar:

Mevsimler, Vivaldi
Türk Marşı, Mozart
40. Senfoni, Mozart
Kuğu Gölü, Çaykovski
Ayışığı Sonatı, Beethoven
9. Senfoni, Beethoven
Sarabande, Haendel
St. Matthauspassion, Bach
D Minor Toccata ve Fugue, Bach
Serenade, Franz Schubert
Mavi Tuna, Johann Straus
Noktürn, Frederic Chopin
Bolero, Ravel
Sol Minör Adagio, Tomaso Albinoni
Carmen, Georges Bizet
Pavane, Gabriel Faure

2. Piyano Konçertosu, Rahmaninov

Gitar Konçertosu, Rodrigo

2. Vals, Şostokoviç

Nâzım Oratoryosu, Fazıl Say

Rönesans'tan Çağımıza Sanatlar

Anladığım kadarıyla Rönesans hem insanlığın kendi yarattığı değerleri yeniden keşfedip yücelttiği bir dönem olmuş hem de günümüze dek süren gelişmelerin yolunu açmış.

Tam da öyle. Düşünsene insanın kendine gelmesi, kendini tanıyıp yeteneklerini keşfedebilmesi ne mükemmel bir şey. Öncesi bin yıllık bir Orta Çağ karanlığı. İnsan bireyinin her anlamda özgürleşmesidir gelişmenin yolunu açan. "Dünya yuvarlaktır ve dönüyor" diyen Galileo Galilei, yargılanıp ölüm cezasıyla tehdit edilerek düşüncelerinden vazgeçirilmeye zorlanırken çok geçmeden Kristof Kolomb'dan Amerigo Vespucci'ye dek çok sayıda özgür düşünceli insan dünyanın bilinmeyen yerlerini keşfe çıkıyor. Coğrafi keşifler yalnızca keşif değildir, insanlığın cesaretinin ve düş gücünün ne denli büyük bir güç olduğunun da göstergesidir.

Dolayısıyla akıllı ve vicdanlı özgürleşmiş bireyler sanatların bütün dallarında da sonu gelmez bir yenileşme, çeşitlenme sürecine soktular toplumları.

Nereden başlasak, senin en sevdiğin alan olan şiir-den mi?

Tabii. Biliyorsun şiir sanatı başlangıcından bu yana ölçülü uyaklı dizelerle yazıldı. Bunun nedeni yazının

yaygın olmaması, şiirlerin kolay akılda kalmasının sağlanmasıydı.

Rönesans sonrası patlayan bilimsel ve teknolojik gelişmeler yeni bir toplumsal düzeni, kapitalizmi filizlendirdi. Fabrikalar, işçi sınıfını, çağdaş kentleri yarattı.

Yeni Çağ'a dek insanın dünyası da, şiirin dünyası da yaşanan hayatla sınırlıydı. Ama 1800'lerin ortasından başlayarak Fransa'da Baudelaire (Bodler) ve Rimbaud (Rembo) şiirde hem biçimsel hem de tematik bir devrim gerçekleştirdiler. Değişen toplumun, kent insanının, egzotik dünyaların şiirini yazdılar.

Bu şairlerden sonra bütün bir yirminci yüzyıl boyunca şiir sanatı inanılmaz biçimde değişip zenginleşti. Tarihsel sırayla gidersek, Fransa'da sembolizm akımının öncüsü, şiirin gizem dolu olması gerektiğini savunan Mallarmé ve Valéry şiirleri kadar şiir üstüne çağdaş düşünceyi geliştiren kuramsal yaklaşımlarıyla da şiir sanatının büyükleri arasında sayılırlar. Valéry, şiirle düzyazı ayrımını, yürümekle dansetmek arasındaki farka benzetir. Yürümek bir amaç için yapılır, dansın ise kendi dışında bir amacı yoktur.

Güzel bir benzetmeymiş. Unutmam ben bu tanımı.

Şairlerde güzellik çoktur, çünkü işleri budur. Fransa'dan devam edelim: 20. yüzyılın başında Apollinaire, şiir sanatına bir takla daha attırdı. Şiirin bilinen biçimlerini kullanımdan kaldırdı. Şemsiye temalı bir şiirinde harfler ve sözcükler bir şemsiye resmi biçiminde yerleşti sayfaya. Yağmur temalı şiiri yine bir yağmur res-

mi gibiydi. Sürrealizm (gerçeküstücülük) deyimini ilk kez kullanarak kendinden sonra gelen sanat akımının da isim babası oldu.

Aynı yıllarda Rusya’da Vladimir Mayakovski şiirleriyle, yüz bin kişiyi bir stadyumda toplayarak şiir dinletecek bir etki yaratmıştı. “Gürleyen sesimle oynar yerinden dünya” demişti. Gerçekten de şiirleri dünyayı yerinden oynatacak kadar güçlü, etkileyiciydi.

İngiltere’de T. S. Eliot, “büyük gelenek ve bireysel yetenek”le çağın çok boyutlu şiirini yazdı.

Dünyanın taşrası sayılacak İskenderiye’de yaşayan Konstantinos Kavafis tarihten ve günlük hayattan aldığı konuları yalın bir söyleyişte evrensel güzelliklere dönüştürdü.

1920’lerde Fransa’da başlayan gerçeküstücülük akımı aralarında Paul Eluard, Louis Aragon gibi 20. yüzyılın büyük şairlerini getirdi. Bu şairler kuşağı sonradan toplumcu anlayışa yöneldiler.

İspanya’da iç savaşta öldürülen Lorca, Endülüs yöresinin halk türkülerinden yola çıkıp, lirizm yüklü çağdaş bir şiir yarattı.

Şilili Pablo Neruda, bütün Latin Amerika’nın destanını anlattığı büyük bir şiir yarattı.

Bizim şiirimizin dünya şiiriyle bir alışverişi oldu mu?

Güzel bir soru. Bizim şiirimiz Cumhuriyet’e kadar geleneksel biçimde sürdü. Tevfik Fikret, Osmanlıca ve Divan edebiyatı kalıplarıyla yazsa da, “insan milletim,

toprak vatanım” diyebilecek kadar ilerici düşünceler taşıyan bir şairdi.

Bizde çağdaş şiir Nâzım Hikmet’le başlar. Hem geleneksel biçimleri kırıp serbest şiiri getirmiş, hem de içerikte çağdaş düşünceleri savunmuştur.

Öncesinde Yahya Kemal, Baudelaire hayranı olmasına karşın ne biçimde ne de içerikte çağdaş bir şiir yazamamıştır. Onu önemli kılan başarısı Divan şiirini Osmanlıcadan kurtarıp yalın bir Türkçeye kavuşturmasıdır.

Nâzım, yalnızca yeni şiiri kurmakla kalmadı. *Şeyh Bedrettin Destanı* ile Divan şiiri ve halk şiiri özelliklerini bir arada işlediği özgün bir sentez de oluşturdu.

Uzun yıllar hapse girmesi, onu çağdaş Türk şiirinin gelişiminden kopardı.

1940’larda Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet’in oluşturduğu Garip akımı, Türk şiirini bütün kalıplarından kurtardı.

1950’lerde ortaya çıkan İkinci Yeni akımı Türk şiirini dünya şiiriyle atbaşı bir konuma ulaştırdı. Bu akımın içinden Edip Cansever, Turgut Uyar, Cemal Süreya, Ülkü Tamer gibi çok önemli şairler çıktı.

40 Kuşağından Ahmed Arif, Behçet Necatigil, Cahit Külebi, 50’lerde şiire başlayan Can Yücel büyük şiir dünyaları kurdular.

Burada sana ne dünya şiirini ne de Türk şiirini hakkıyla anlatabilirim. O zaman ne yapacağız?

Memet Fuat’ın *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*’ni okuyacağız. Bakalım modern romanı nasıl özetleyeceksin?

Daha kolay. Orada da bir kılavuz kitabımız var: Jale Parla'nın *Don Kişot'tan Bugüne Roman'ı*. Ama ben sana ana hatları özetleyeyim burada.

Dur, dur. Daha basit bir soruyla konuya girsek. Roman denildiğinde ne anlıyorsun, önce onu anlatsan...

Tamam. Ben roman deyince ilkin oylumlu bir düzyazı yapıtla karşı karşıya olduğumu anlıyorum. Bu oylumlu yapıt bize belli bir zaman ve mekân içinde belli bireylerin kişisel ya da toplumsal serüvenlerini anlatır. Roman okurken kendimizi bu kişilerin ve olayların çekimine kaptırır, onlarla birlikte yaşadığımızı duyumsarız.

Büyük romanlar unutulmaz karakterler yaratmıştır. Flaubert'in Madame Bovary'si, Tolstoy'un Anna Karenina'sı, Dostoyevski'nin Karamazovlar'ı, Orhan Kemal'in Murtaza'sı böyle kişiliklerdir. Büyük romanlar bize anlattıkları çağı, o çağın insanlarını ve toplumunu da tanıtır. Bu nedenle roman, toplumun aynasıdır denir.

Peki *Don Kişot'tan* günümüze önemli romanların başlıcalarını ansak...

Elbette çok geniş bir alan. Roman altın çağına 19. yüzyılda ulaştı. Fransa'da Balzac, Flaubert, Zola, Stendhal; Rusya'da Gogol, Dostoyevski, Tolstoy; İngiltere'de Dickens bu türün başyapıtlarını yarattılar.

20. yüzyılda Fransa'da Marcel Proust, İrlandalı James Joyce, Amerikalı John Steinbeck, Ernst Hemingway, William Faulkner, Almanca yazan Franz Kafka roman sanatını çok geliştirdiler. Bugün roman sanatının klasikleri diyebileceğimiz büyük bir birikime sahibiz.

Bir insan bu kadar çok kitabı okuyabilir mi, ne zaman?

Sanatı bir görev olarak değil, insan hayatının bir parçası olarak görmek gerekir. Burada önemli olan ki-min neyi ne kadar okuduğu değil, sanata hayatımızda ne kadar yer verebildiğimiz. Çünkü insan bireyinin yetişmesinde, olgunlaşmasında okuma yazma, toplama çıkarma bilmek kadar önemlidir sanatın yeri. Okullarda hatta okul öncesinde çocuklar sanatla tanışmalı. Daha konuşmayı öğrenmemiş bir çocuk müzik dinleyebilir, okuma yazma öğrenmeden resim yapabilir, kendisine okunan masalları dinleyebilir. Sonrası hayatın içinde biçimlenir.

Bence roman okumaya başlamak için en iyi dönem ortaöğrenim yıllardır. Bu dönemde okuma alışkanlığı kazanan bir genç hayatı boyunca okuma ihtiyacı duyacaktır. Ne okuyacağı elbet herkesin kendi tercihidir.

Türk romanı için de bir kılavuzumuz var mı?

Hayatı boyunca Türk romanına emek vermiş Fethi Naci'nin çok değerli bir kitabı var: *Yüzyılın Yüz Romanı*. Bu kitap 1900-2000 yılları arasında yazılmış yüz Türk romanını inceler. Bu kitap roman okurları için bir kılavuzdur bence. Ama insan yetiştirme yıllarında hiç değilse Yaşar Kemal, Orhan Kemal gibi büyük yazarlarımızdan birkaç roman okumalı. Arkası kendiliğinden gelecektir.

Aklım Rönesans'ta kaldı. Rönesans denildiğinde akla ilkin Leonardo da Vinci'nin gelmesini nasıl açıklarsın? Günümüzde *Da Vinci Şifresi* gibi çok satan ro-

manlar hâlâ onu konu alıyor, beş yüz yıl sonra bu denli popüler kalmasını neye bağlıyorsun?

Rönesans bütün Avrupa'ya yayılan büyük bir değişim ve yenilenme hareketi olsa da Leonardo'nun bu denli simge bir isim olmasını onun olağanüstü dehasında aramalı. Leonardo yalnızca büyük bir ressam değildi, aynı zamanda mühendis, mimar, anatomi uzmanı, bitkibilimci, matematikçi, astronom, felsefeci ve yazardı. Düşünsene henüz otuz yaşındayken Milano düküne iş başvurusu için yazdığı mektupta köprüler, silahlar, gemiler, bronz mermer ve kilden heykeller yapabildiğini yazmıştı. Her şey bir yana, Osmanlı padişahı II. Beyazıt'a mektup yazıp Haliç'e köprü yapma önerisinde bulunmuştu. Uçan makinelerin olabileceğini de ilk düşünen yine odur. Yaratıcı gücünün sınırsızlığını görebiliyor musun... Sanırım yeryüzüne gelmiş en yetenekli insanlardan biriydi ve ardında da tükenmeyen bir efsane bıraktı.

Rönesans'tan sonra resim sanatında neler oldu?

Modern sanatın 19. yüzyılda izlenimcilik akımıyla başladığı kabul edilir. Fransız ressam Claude Monet ve çevresindekiler resim sanatını akademik kuralların dışına, doğaya çıkardılar. Doğanın renkleri ve yeni boyama teknikleriyle resim sanatı birden çok farklı bir dünyaya kayd.

Paul Cézanne, izlenimciliği geliştirerek modern sanatın yaratıcılarından biri sayıldı.

Eugene Delacroix, *Halka Yol Gösteren Özgürlük* tablosu.

Ama öncesinde bir Eugene Delacroix'yı (Dölakrua) (1798-1863) anmadan geçmek olmaz. Fransız şair Baudelaire, onu, "Rönesans'ın son büyük ressamı ve modern dönemin ilk büyük ressamı" olarak tanımlar. 1830 yılında yaptığı *Halka Yol Gösteren Özgürlük* adlı yağlı boya tablosu, Fransız resim sanatının başyapıtlarından biri olarak kabul edilir.

Sonra Vincent van Gogh, izlenimci resimleriyle sanat tarihinin en etkili kişiliklerinden biridir. Otuz yedi yıllık kısa ömründe yaptığı 860 yağlıboya tablo ile modern sanatın temelleri sayılan teknik ve renk kullanımı geliştirdi.

Başka sanatlarda olduğu gibi 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın ilk yarısı peş peşe gelen yeni akımlar, anlayışlarla resim sanatı çok farklı güzelliklere ulaştı. Örneğin Picasso ve Braque'nın geliştirdiği nesneleri parçalayıp sonradan bir araya getirme denemeleriyle ortaya çıkan kübizm, Salvador Dali'yle popüler olan gerçeküstücülük büyük yankı uyandırdı.

Henri Matisse, renkleri büyük bir ustalıkla kullanışıyla Picasso ve Kandinsky ile birlikte, modern sanatın en büyük sanatçılarından biri kabul edildi.

Paul Klee, Chagall, Gustav Klimt ve daha çok sayıda önemli ressam modern sanatı geliştirdi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra resim sanatının merkezi Paris'ten New York'a kaydı. Yeni akımlar da daha çok burada doğdu. Andy Warhol'un popüler kültür imgelerini tuvale taşıdığı resimleriyle yaygınlaşan pop-art (pop sanatı), fotogerçekçilik, kavramsal sanat, minimalist sanat gibi pek çok yenilikçi akım ortaya çıktı.

İyi hoş, türlü türlü tablolardan söz ediyorsun da, insanlar bu başyapıtları nerede ve nasıl görebilir?

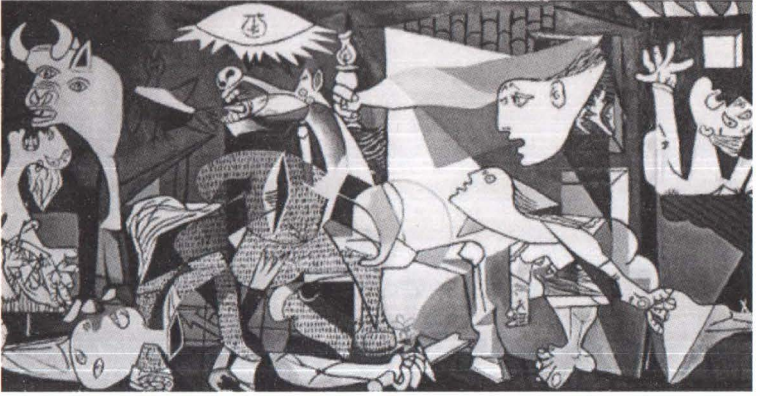
Önemli bir konu. Basit çözümü kitaplarda ve internette bu resimlerin kopyalarını incelemektir. Asıllarını görmek elbette önemlidir. Bunun için insanların müze gezme merakının olması gerekir. Boş geziler yerine olanak bulanların gittikleri yerlerin müzelerini ziyaret etmeleri, oradaki başyapıtları zevkten ölene dek incelemeleri gerekir.

Claude Monet, *Gündoğumu* tablosu.

Müze gezme konusunda da bir kılavuzun var mı?

Büyük eserler genellikle büyük müzelerde bulunuyor. Paris'te Luvr Müzesi, Orsay Müzesi, Claude Monet'nin resimlerinin sergilendiği Marmottan Müzesi, Picasso Müzesi önemli yerler. Van Gogh'un en çok yapıtının bir arada olduğu Amsterdam'daki Van Gogh Müzesi, Picasso'nun *Guernica*'sının yanında çok sayıda modern resmin görülebileceği Madrid'teki Kraliçe Sofia Ulusal Sanat Müzesi; El Greco, Velazquez, Goya gibi klasik İspanyol ressamlarının sergilendiği Prado müzeleri en önemlileri. Ama Batı ülkelerinde hemen her kentte bir müze vardır. Yani nereye gidersen git, orada seni bekleyen sanat eserleri bulabilirsin.

Pablo Picasso'nun Naziler'in İspanya'da Guernica köyünü bombalamalarından sonra yaptığı *Guernica* tablosu.

Bizde resim sanatı nasıl gelişti?

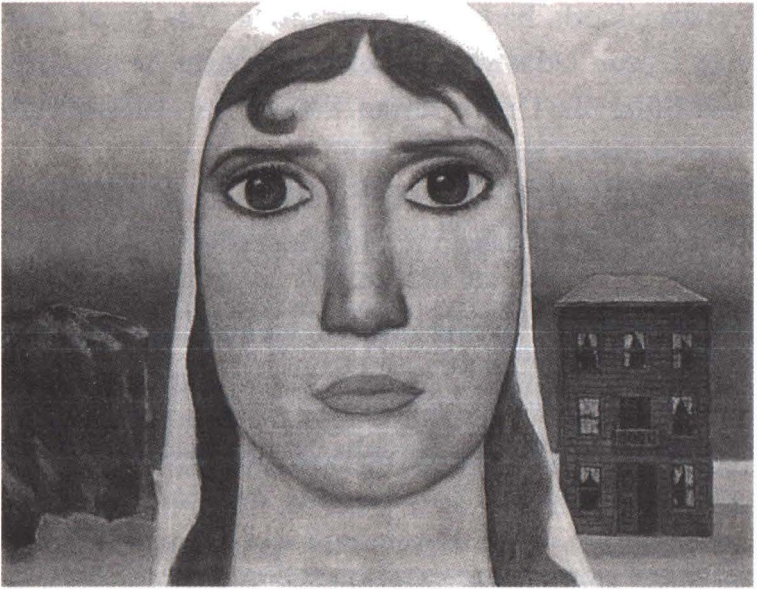
Bizde dinsel yasaklar nedeniyle uzun zaman resmin yerini minyatür sanatı tuttu.

Batılı anlamda resim sanatı 19. yüzyılda Osmanlı Devletinin Avrupalılaşma isteğiyle birlikte ortaya çıktı. İlk askeri okullarda resim derslerinin konulmasıyla "Asker Ressamlar" denilen ressamalar kuşağı oluştu.

Türk müzeciliğinin de kurucusu sayılan Osman Hamdi Bey bu dönemin ilk önemli ressamıdır.

1883'te Sanayii Nefise Mektebi'nin (sonradan Güzel Sanatlar Akademisi, bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi) açılması bir dönüm noktası oldu.

1910'larda resim öğrenimi için Avrupa'ya gönderilen İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Nazmi Ziya Güran, Avni Lifij gibi ressamalar izlenimcilik anlayışı içinde başarılı çalışmalarıyla ünlendiler.

Nuri İyem, *Portre*.

1933'te Nurullah Berk, Abidin Dino, Cemal Tollu, Elif Naci gibi isimler deneysel yaklaşımları öne çıkaran D Grubu'nu oluşturdu.

1937'de Dolmabahçe Sarayı'nın Veliaht Dairesi, Resim ve Heykel Müzesi olarak açıldı.

1937-44 arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin yurt gezileri programı çerçevesinde 58 ressam Anadolu'nun farklı yerlerine gönderilerek 675 tablo üretti.

1950'ler ve 60'larda Adnan Çoker, Burhan Doğançay, Erol Akyavaş gibi ressamların öncülüğünde soyut resim anlayışı öne çıktı.

Yanı sıra figüratif eğilimlerin güç kazandığı resim anlayışı Neşet Günal, Nedim Günsur, Cihat Burak, Bedri Rahmi Eyuboğlu, Turhan Erol gibi önemli ressamları

ortaya çıkardı. Bu kuşağı Neşe Erdok, Nur Koçak, Burhan Uygur, Utku Varlık, Komet, Alaattin Aksoy, Mehmet Güleriyüz, Orhan Taylan, Balkan Naci İslimyeli gibi yeni ve parlak bir kuşak izledi.

Bugün Türk resminin çok farklı anlayışlarla, çok sesli, çok renkli bir yapısının olduğunu söyleyebiliriz.

Resim sanatımızın önemli eserlerini hangi müzelerde görebiliriz?

Resim ve Heykel Müzemiz en önemli birikimin bulunduğu yer. Türk resminin başlangıcından bugüne dek en önemli yapıtları burada. Yine İstanbul Modern de yakın dönem sanatı izleyebilmek için önemli bir toplam sunuyor. Kimi özel koleksiyonlarıyla Pera Müzesi ile Sabancı Müzesi de son yılların öne çıkan kurumlarından.

Mimarlık Sanatı

Mimarlığı da sanat dalları arasında saydın ama bugünkü kentlere, kasabalara bakıp bu yapıların birer sanat eseri olduğunu söyleyebilir miyiz?

Bence bu sorunun cevabını bilerek soruyorsun ama madem sordun, konuyu açalım: Elbette söyleyemeyiz çünkü bu yapıların büyük çoğunluğunu mimarlar değil, bu işin ticaretini yapan yükleniciler ya da ustalar yapıyor.

Peki bütün yapıları mimarlar tasarlasa, kentlerin nasıl bir görünümü olurdu?

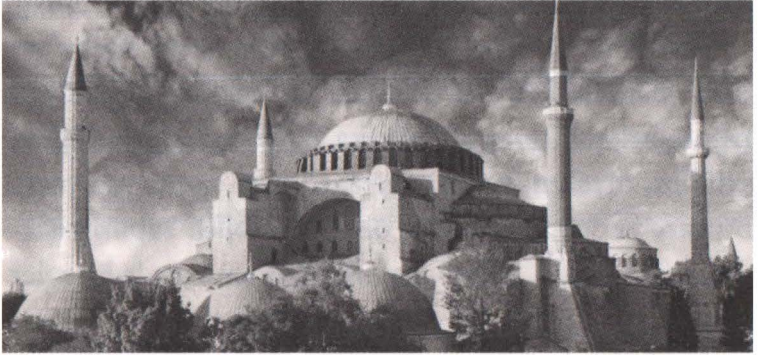
Mimarlık yapıları bir yandan insanların fiziki yaşama alanlarıyken bir yandan da düşünce ve duygu ürünüdürler. Mimar bir fabrika yapıyorsa yapının işlevselliğini, diyelim bir anıt mezar ya da camii yapıyorsa düşünce ve duygu iletimini öne çıkarabilir. Yapının işlevini mimar değil, yapıyı ısmarlayan kamu ya da bireyler belirler. Mimar bu işlevi yerine getirecek yolları, yöntemleri bulan kişidir.

Mimar bir yapıyı tasarlarken fiziksel ve toplumsal çevreyi, işlevsel kullanımı, biçimsel anlatımı en uygun biçimde birleştiren sonuca ulaşabileceği bir çalışmaya girer. Yapının çevre düzenlemesi, iklim koşulları, ulaşımı, yapı gereçleri, yapı yöntemi, maliyeti bir arada düşünülür.

Mimarlık üstüne ilk kitabın yazarı Romalı Vitruvius'un söyledikleri mimarlık kuramlarının temeli sayılır. Ona göre mimarlığın üç ana unsuru vardır: Sağlamlık, kullanışlılık ve güzellik.

Mimar, bu üç unsuru birbiriyle uyum içinde bağdaştırabilen ve bundan yaratıcı bir biçim yaratabilen sanatçıdır. Mekâna ve malzemeye bağımlılık mimarın yaratıcılığını sınırlasa da, bütün bunların üstesinden gelebilen büyük mimarlarla doludur tarih.

Öte yandan ülkelerin ve kültürlerin oluşturdukları mimari üsluplar da vardır. Romalılar gittikleri her yerde kubbeli ve kemerli yapılar bırakmışlardır. İstanbul'daki Ayasofya'dan Bozdoğan Kemerli'ne, Anadolu'daki pek çok ören yerinde Roma mimarisinin izleri vardır.

İstanbul, Ayasofya.

Orta Çağ Avrupa mimarlığı için Gotik kiliseler ve katedraller çağdır denebilir. 12. yüzyılın ortasından itibaren önemli bir yer tutan Gotik Mimari, kendinden önceki çeşitli mimari uygulamaların neredeyse hepsini kullandı. Dekoratif unsurun öne çıkması, daha ince

duvar ve kolonlara sahip olması ile vitray kullanımı, en dikkat çekici özellikleridir. Paris'teki Notre Dame Katedrali'nden Köln ve Milano'daki katedrallere dek hemen bütün önemli Avrupa kentleri katedrallerinde kendini gösterir. Orta Çağ'ın feodal beylerinin şatoları da benzerdir.

Rönesans'la mimaride de klasik güzelliklerin peşine yeniden düşülmüştür. Bu dönem yapılarındaki incelikli tasarım ve uygulamalar bugün de göz kamaştırıcı güzelliكتedir. Taş işçiliği o dönemlerden günümüze dek mimarlığın özel bir alanı olmuştur.

20. yüzyılda demir, çelik, cam ve çimentonun yapı sanatında kullanılmaya başlanmasıyla çok katlı, çok işlevli yapılar ortaya çıktı. Yetenekli mimarlar, tasarımlarıyla bu malzemelerle şiirsel güzellikler yaratabildiler. Modernizm olarak adlandırılan bu dönemde çok güzel, örnek mimarlık başyapıtları verildi.

Soruna dönersek, tek başlarına mimarların değil ama belli bir mimarlık anlayışının uygulandığı çok güzel kentler var günümüzde. Özellikle geleneksel yapı biçimini koruyan İtalyan kentleri başlı başına birer mimari güzellik sayılabilir.

Bizde İstanbul adalarındaki mimari doku, Safranbolu, Mardin, çoğu viran yapılardan oluşsa da Ayvalık örnek mimari dokular sayılabilir.

Bu kadar az mı?

Ne yazık ki öyle... Rant ve kâr tutkusu kentlerimizi çirkinleştirdi. Bak çok tipik bir örnek vereceğim: Bizde-

ki İznik kasabası önemli tarihi bir yerleşimdir. Surlarla çevrilidir, fakat surların içindeki geleneksel yapılar tümüyle yok edilip günümüzün derme çatma beton, tuğla yapılarıyla doldurulmuştur. Benzer bulduğum İtalya'daki Siena kenti, yapı özelliklerini tümüyle korumuş olarak günümüz hayatını sürdürebilmektedir. Umarım bütün bu konuştuğumuz yerleri gezip inceleyebilirsin bir gün.

Siena kenti.

Yakın uzak demeden yeryüzündeki en önemli birkaç mimari eserden örnek versen...

Eskiden günümüze gelirse MÖ 5. yüzyılda Atina Akropolisinde inşa edilmiş Athena Tapınağından başlayabiliriz. Antik Yunan'dan günümüze kalan yapılar arasındaki en büyük eser. Bütün parça uyumunun en yetkin biçimde uygulandığı matematiksel ölçek olan altın oranın görüldüğü ilk örneklerden biri.

Ayasofya, Bizans mimarisinin başeseri kabul edilir. I. Justinianos tarafından 532-537’de Miletli İsidoros ile Aydınli Anthemios’a yaptırıldı. Kubbe geçişi ve taşıyıcı sistem özellikleriyle mimarlık tarihinde önemli bir yere sahip.

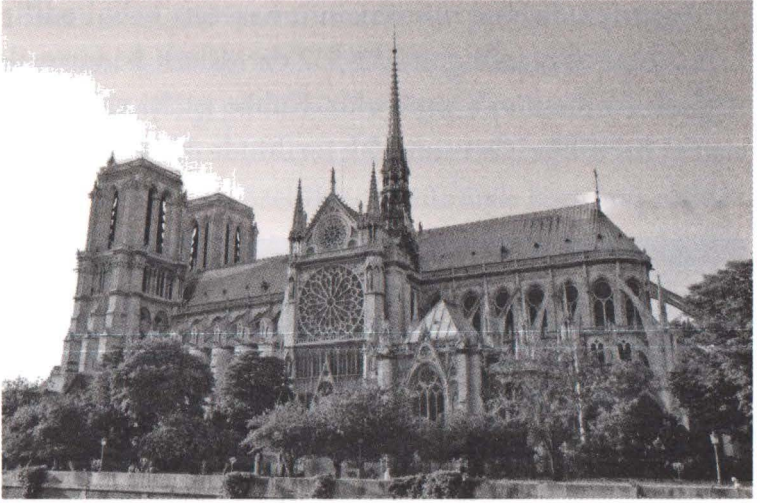

Atina, Akropolis.

Notre Dame de Paris, “Paris’in Meryem Anası” anlamına gelen Katolik Katedrali. 1163-1345 arasında yapılmış. Gotik mimarının en önemli örneklerinden.

102 katlı Empire State Binası’nı William Lamb tasarladı, New York-Manhattan’da 1930’da yapılmaya başlandı ve 18 ayda tamamlandı.

Sidney Opera Binası. 20. yüzyılın en ünlü yapılarından. Danimarkalı mimar Jørn Utzon tasarladı. Yapımına 1959’da başlandı ve 14 yılda tamamlandı.

Notre Dame Katedrali, Paris

Ülkemizdeki değerli mimari eserleri sayarken elbette Mimar Sinan'ı başa koymalıyız. Süleymaniye ya da Selimiye gibi görkemli yapıların yanında küçük pek çok yapıtında da olağanüstü yeteneği kolayca görülebilir. O yüzden Sinan'ın yapılarını görmek ve tanımak herkes için büyük önemdedir.

Kentlerimiz belki bugün çirkin ama günümüz mimarlarının güzel işlerini de gözden kaçırmamalıyız.

Yedinci Sanat: Sinema

Sinema bir sanat dalı sayılabilir mi gerçekten? Bana daha çok ticari bir alan gibi görünüyor.

İstersen sanat ile ticaret ilişkisi üstüne de ayrıca konuşalım ama ne demiştik. Özel yani kişisel bir anlatım dilinin ve yaratıcılığın olduğu bütün ürünler sanat eseridir. Sinema sonuçta bilimsel teknik ilerlemelerin getirdiği bir görüntüyle anlatım aracıdır. Ancak son yüzyılda öylesine özgün yaratıcılığı olan sinema yönetmenleri ortaya çıktı ki, bunlara bakıp da sinema sanat değildir demek büyük haksızlık olur. Sinema hem de çok esaslı bir sanat dalıdır.

Peki sinemanın sanat olması, başlangıçtan beri mi böyle yoksa zaman içinde mi sanat niteliği kazandı?

Tartışılabilir bu konu ama bugünden bakınca sinemanın ilk örnekleri sayılan Lumiere kardeşlerin filmleri bana sanat eseri olarak görünüyor.

Ama eğlence sektörü olarak da büyük önemi var sinemanın öyle değil mi?

Var elbette. Sinemanın kitlesel ve ücretli gösterim olanağı vermesi, daha başlangıçta eğlence sektörünün bir parçası olmasını sağladı. Daha 1900-1910 yılları

arasında Fransız Charles Pathé ilk uluslararası sinema imparatorluğunu kurmuştu. Sonrasında sinema sanatının merkezi ABD’de Hollywood oldu.

Sinema bir sanatsa onun dili nedir?

Sinema dilinin sözcükleri görüntü ve sestir. Film yönetmeni kamera yoluyla görüntüyü istediği gibi oluşturup çerçeveleme dediğimiz film karesiyle derdini anlatır. Tek tek çekimler kameranın gördüğü çerçeve içindeki mekânı ve şeyleri yansıtır. Bunları bir anlam, duygu ve izlenim yaratacak biçimde kullanmak kurgu ile gerçekleşir. Görüntülerin belli sürelerle ve belli bir düzende art arda getirilmesiyle de yönetmenin sinema dili ortaya çıkar. Yanı sıra, konuşmalar, müzik ve efektlerden oluşan ses unsurunun kullanımı da her yönetmen için anlatım dilinin bir ögesidir. Bunların yanına oyuncuların yönetimi, sahne ve set düzenlemeleri, giysi ve makyaja kadar pek çok unsuru daha ekleyebiliriz.

Bütün bu unsurların kullanılarak sinemanın sanata dönüşmesi nasıl bir süreç izledi?

ABD’li D.W. Griffith, sinemayı eğlence düzeyinden çıkarıp kendine özgü bir anlatım aracı konumuna yükselten ilk film yönetmeni oldu. *Bir Ulusun Doğuşu* adlı 1915 yapımı, Amerikan İç Savaşı ile Amerika Birleşik Devletleri’nin yeniden yapılanma dönemi sırasında yaşayan iki ailenin öyküsünü anlatan filmi sinema tarihinde kişisel bir sinema dili ve anlatımın ortaya çıktığı ilk önemli ürün sayılır.

Hemen ertesinde Almanya’da Fritz Lang ve F. W. Murnau gibi iki büyük usta öncülüğünde dışavurumcu sinema ortaya çıktı.

Aynı yıllarda Sovyetler Birliği’nde dünyanın ilk sinema okulu olan Devlet Sinema Enstitüsü kuruldu. Özellikle filmlerin kurgu tekniğinde büyük yenilikler yaşandı. Sergey Ayzenştayn’ın *Potemkin Zırhlısı* (1925), Pudovkin’in *Ana* (1926), Aleksandr Dovjenko’nun *Toprak* (1930) filmleri sinema tarihinde büyük yaratıcılık ürünleri olarak yerlerini aldılar. Dziga Vertov kurmaca sinemaya karşı çıkararak belgesel görüntülerin düzenlenmesine dayanan “sinema-göz” kuramını ortaya attı ve bu görüşü doğrultusunda “sinema-gerçek” adı verilen, gerçeği olduğu gibi saptamayı amaçlayan filmler çekti.

Potemkin Zırhlısı, Sergey Ayzenştayn.

Modern Zamanlar, Charlie Chaplin.

ABD’de ise film yapım, dağıtım ve gösterimi en önemli sanayi dallarından biri oldu. Charlie Chaplin, Buster Keaton gibi komedi türünün büyük ustaları bu dönemde çok sayıda film yaptılar.

Almanya’da Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan sinemada dışavurumcu akım içinde Robert Wiene, Fritz Lang, F. W. Murnau gibi yönetmenler sinema tarihine geçen önemli filmler çektiler.

1930’larda sesli sinemanın ortaya çıkmasıyla sinema sanatı için yeni anlatım olanaklarının da yolu açılmış oldu. Sesin sağladığı gerçeklik duygusu topluma dönük gerçekçi filmlerin yolunu açtı.

Fransa’da *Hal ve Gidiş Sıfır* (1933) filmiyle Jean Vigo, şiirsel anlatımıyla sinema tarihine geçti. Anlatım dilini inceliklerle örmeyi başaran Jean Renoir, Marcel Carne ve René Clair Fransız sinemasına “Altın Çağ”ını yaşattılar.

Yaklaşan İkinci Dünya Savaşı Avrupa sinemasını yavaşlatırken ABD’de John Ford, Frank Capra, Howard Hawks, Alfred Hitchcock, William Wyler, George Cukor kendilerine özgü sinema dilini geliştiren yönetmenler oldu.

Dönemin en olağanüstü yeteneği ise Orson Welles’ti. *Yurttaş Kane* (1941), *Muhteşem Ambersonlar* (1942) gibi filmleriyle sinema sanatına yeni görüntü ve çekim olanakları kazandırdı. Sonrasında kurulu düzenle çatışmaya girmesi film yapma olanaklarının kısıtlanmasına yol açtı.

Rocco ve Kardeşleri, Luchino Visconti.

Savaş sonrasında 1947’de Amerika’ya Karşı Etkinlikleri Soruşturma Komitesi’nin kurulması ve sinemacıları da soruşturmaya başlamasıyla Amerikan sineması büyük güç kaybına uğradı. Buna karşın İtalya’da doğan Yeni Gerçekçilik akımı toplumsal konulara eğilmesiyle dünya sinemasında bir dönüm noktasını oluşturdu. Luchino Visconti, Vittorio de Sica, Roberto Rossellini, Mic-

helangelo Antonioni, Federico Fellini, Pietro Germi, her biri sinema sanatına getirdikleri katkılarla yedinci sanatın çok özel yaratıcıları arasında yerlerini aldılar.

1960'larda Yeni Gerçekçilik akımının Pier Paolo Pasolini, Bernardo Bertolucci, Francesco Rosi gibi ikinci kuşak yönetmenleri, çağdaş toplumu ve tarihi çeşitli açılardan sorgulayan filmlerle özgün biçimler geliştirdiler.

Bir de "Yeni Dalga" akımı var galiba?

Fransa'da yenileşme dönemi Yeni Dalga hareketiyle başladı. Sinema eleştirmeni André Bazin, Cahiers du Cinéma dergisinde savunduğu, kurgudan çok mizansenne önem veren yeni görüşlerle yaratıcı sinemacılar kullamını geliştirdi. Klasik Fransız ve Amerikan anlatım kalıplarına karşı çıkan bu sinemacılar filmlerin de tıpkı romanlar gibi yaratıcılarının kesin damgasını taşıması gerektiğini savundular. François Truffaut, Jean Luc Godard, Alain Resnais, Claude Chabrol, Louis Malle, Eric Rohmer, Agnes Varda, Jacques Rivette gibi yönetmenler kendi özgün anlatım dilleriyle çağdaş sinemaya damgalarını vurdular.

400 Darbe, François Truffaut.

Ne çok isim var...

Belki çok görünebilir ama bu andığımız isimlerin her biri çok özel dünyaları olan yaratıcılar. Belki ilerde çok dediğin bu yönetmenlerin filmlerini tanıyacak sevecek, tekrar tekrar izlemek isteyeceksin Kerem. Bu yönetmenlerin çoğu insanlar üzerinde tiryakilik yaratmış isimlerdir. Sen de ilerde böyle tiryaki bir sinemasever olursan bu konuşmamızı hatırla olur mu?

Olur elbet. Sinemasever diye bir deyim mi var?

Evet. Sinema sanatının tiryakisi olmuş kişiler için kullanılır bu deyim. Ama nasıl hepimizin sevdiği şiirler, romanlar farklılık gösterirse sinemaseverlerin de birbirlerinden farklı sinema beğenileri olabilir. Kimi sinemasever zekice esprileri, çağdaş insanı anlatmadaki incelikleri nedeniyle Woody Allen hayranıdır, kimi sinemaseverler de sinemanın bir görüntü sanatı olduğunu, çok fazla konuşmanın sinemada yerinin olmadığını düşünerek bu yönetmenin filmlerini sevmezler.

Bu kadar çok filmi nasıl izleyebilir ki insan?

Zamanla elbet. Eskiden Sinematek adlı bir kuruluşumuz vardı. Üyelerine sinema tarihinin önemli filmlerini gösterirdi. Ben senin yaşındayken Sinematek'e gitmeye başlamış, orada gördüğüm filmlerle bu sanata hayran olmuştum. Ama şimdi internet dünyasında birçok filme ulaşmak kolay. Yine de üniversiteye başladığında sinema kulübü olan bir üniversiteye gitmeni, orada hem ilginç filmler izlemeni hem de onlar üzerine tartışabileceğin arkadaşlar edinmeni dilerim.

Başka sinemacılar da var mı daha sayacağın?

Epey var. Fransız Yeni Dalga'sının bir yansıması da Özgür Sinema adıyla İngiltere'de görüldü. Lindsay Anderson, Karel Reisz, Tony Richardson gündelik yaşam içindeki insan bireyine bakışlarıyla ilginç filmler ürettir.

Sovyet sineması ne oldu?

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında sıkı devlet denetimi sinemayı güçten düşürdü. Tekil örnekler de olsa önemli filmler yapıldı. Mikhail Kalatozov'un 1957 yapımlı *Leylekler Uçarken*, bütün dünyada ses getiren örneklerden biridir.

Ama asıl 1962'de *İvan'ın Çocukluğu* ile başladığı sinema uğraşında sonraki yıllarda büyük başarı kazanan, şiirsel sinemanın önde gelen isimlerinden olan Andrey Tarkovski, *Andrey Rublev*, *Solaris*, *Ayna*, *Nostalji* ve *Kurban* filmleriyle çağdaş sinemada büyük iz bıraktı.

Amerikan sineması sonra nasıl toparlandı?

Amerikan sinemasının elinde büyük sermaye, acımasız rekabet, girişimcilik gibi silahlar var. Bu yüzden toparlanması uzun sürmedi. 1960'larda dünyadaki eğilimlere koşut olarak Arthur Penn, Stanley Kubrick, Robert Altman, Denis Hopper gibi yönetmenler yerleşik kuralların dışına taşan filmleriyle ilgi odağı oldular. 1970'lerde ise başını Francis Ford Coppola, Martin Scorsese, Steven Spielberg gibi yönetmenlerin çektiği büyük bütçeli yapımlar sinema tarihinin en yüksek gelirlerini elde eden filmler yaptılar.

Bugün de Amerikan sineması Coen Kardeşler'den Tarantino'ya Woody Allen'a kadar çok geniş bir yelpazede önemli filmler üretmeyi sürdürüyor.

Hep büyük ülkelerden mi çıktı önemli sinemacılar?

Daha bitirmedim ki... İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önemli bir sinemacılık okuluna sahip olan Polonya'dan Andrej Wajda, Roman Polanski, Krzysztof Kieslowski gibi dünya sinemasında iz bırakan büyük yönetmenler çıktı.

Mavi, Krzysztof Kieslowski.

Yine Çekoslovakya'dan çıkan Milos Forman, sonraki yıllarda Hollywood'a giderek büyük başarı kazandı.

Macar sineması da Zoltan Fabri, Istvan Szabo gibi yönetmenlerle dünyaya sesini duyurdu.

Yugoslav Emir Kusturica, siyaset, günlük hayat ve mizahı birleştirdiği filmleriyle Balkan kültürünü bütün dünyaya tanıttı.

İspanya'dan Louis Bunuel ve Carlos Saura, İsveç'ten Ingmar Bergman, Japonya'dan Akira Kurosava, Hindistan'dan Satyajit Ray, İran'dan Abbas Kiyarüstemi yaptıkları filmlerle kendine özgü yaratıcı sinemanın dünya çapında büyük isimleri oldular.

Belgesel filmcilik de sinema sanatı içinde sayılabilir mi?

Elbette. Sanat niteliği taşıyan belgeseller de yapıldı. Bu alanda çığır açısı bir isim olarak Hollandalı Joris Ivens'i anabiliriz. Dünyanın hemen her köşesinde çektiği çok sayıda filmle belgesel filmciliği sanat katına yükseltmiş bir yönetmendir. *İtalya Yoksul Bir Ülke Değildir* ve *Seine Nehri Paris'e Rastladı'yı* gördüğüm için sana da önerebilirim.

Sovyet Yönetmen Mikhail Romm'un 1965 yapımı belgeseli *Sıradan Faşizm* de bu alanın kült filmlerindendir.

Bizim sinemamızın da dünyada bir yeri olduğu söylenebilir mi?

1960'lara dek zor bunu söyleyebilmek. İlk uluslararası başarı Metin Erksan'ın *Susuz Yaz* filminin 1964 Berlin Film Festivali'nde ödül kazanmasıyla geldi.

Sonrasında yine epey bir sessizlik var.

1965'te Sinematek'in kurulması, Yeni Sinema dergisinin yayımlanması, ülkemizde çağdaş anlamda sinema sanatının ne olduğunun anlaşılabilmesi için ilk önemli girişimdir.

Sinematek'in uzun yıllar yöneticiliğini yaparak bu kurumun sinema sanatımıza büyük katkılar sunmasını sağlayan Onat Kutlar'ı da anmadan geçmeyelim.

Umut, Yılmaz Güney.

Yılmaz Güney'in 1970'te çektiği *Umut* filmi, sinemamız için bir dönüm noktası sayılabilir. *Umut*'la ilk kez kendine özgü sinema dünyası olan bir yönetmen ortaya çıktı.

Yılmaz Güney'in *Sürü*, *Yol* gibi sonraki filmleri de hem ülkemizde sinema sanatına bakışı değiştirdi hem de kazandığı uluslararası başarılarla dünyada Türk sinemasının adını duyurdu.

Sonraki yıllarda Zeki Ökten, Şerif Gören, Ömer Kavur, Ali Özgentürk, Erden Kral, Yavuz Turgul gibi yönetmenler kendi özgün biçemlerini arayan başarılı filmler yaptılar.

1980’lerde düzenlenmeye başlayan ve büyük ilgi gö-rerek dünya sinemasını tanıyan yeni kuşakların yetiş-mesini sağlayan İstanbul Film Festivali’nin sinemamızın gelişmesine büyük katkısı oldu.

Yeni bir uluslararası başarı ise 2000’li yıllarda Nuri Bilge Ceylan filmleriyle ortaya çıktı. Uluslararası festi-vallerde birçok ödül kazanan filmleri yönetmenin ken-di özgün dünyası ve anlatımıyla ilgi gördü. Yanı sıra da Zeki Demirkubuz, Semih Kaplanoğlu gibi yeni yönet-menler başarılar kazanan ürünler verdiler.

Yirmi öneri listemizi sinema için de yapabilir mi-sin...

Zaman zaman çeşitli yayın kuruluşları böyle listeler yapar. Her seferinde de sonuçlar farklı çıkar. Bu da sana-tın öznel yanını gösterir bize. Buradaki sıralamam genç-leri düşünerek ve kişisel beğenilerim sonucudur.

Potemkin Zırhlısı (Sergey Ayzenştayn)

General (Buster Keaton)

Modern Zamanlar (Charles Chaplin)

Yurttaş Kane (Orson Welles)

Casablanca (Michael Curtiz)

Cennetteki Çocuklar (Marcel Carne)

Hayatımızın En Güzel Yılları (William Wyler)

Bisiklet Hırsızları (Vittorio de Sica)

400 Darbe (François Truffaut)

Serseri Âşıklar (Jean-Luc Godard)

Hiroşima Sevgilim (Alain Resnais)
Rocco ve Kardeşleri (Luchino Visconti)
Yaban Çilekleri (Ingmar Bergman)
The Party (Blake Edwards)
Amarcord (Federico Fellini)
Babam İş Gezisinde (Emir Kusturica)
Amadeus (Milos Forman)
Carmen (Carlos Saura)
Umut (Yılmaz Güney)
Kurban (Andrey Tarkovski).

Sanatın Anlamı

Bunca sözden sonra sana konuyu toparlayabilmek için şunu sorayım, nedir bu sanat dediğimiz şeyin anlamı?

Sanatın büyü kaynaklı olduğunu söylemiştim. Buradan yola çıkarak şunu da söyleyebilirim: Sanat bize bilmediğimiz dünyaları tanımamıza yarayan tılsımlı bir araçtır. Bu aracı herkes kendine göre kullanır, kendince yararlanır. Kimi zaman düşgücümüzü besleyerek düşüncelerimize ya da günlük hayatımıza benzeri olmayan katkılar sunar; kimi zaman da bir ayna görevi üstlenip bizleri insan ve toplum hakkında aydınlatır, bilmediğimiz şeyleri öğretir. Bunu yaparken de eğlendirici, abartıcı ya da ağırbaşlı olabilir.

Sanattan pazardan aldığımız bir kilo sebzenin ya da meyvenin yararı gibi doğrudan bir yarar bekleyemeyiz. Aynı sanat yapıtı herkes için farklı etkiler yaratabilir. Sanatın yararını ya da anlamını düşünmekten çok, onunla buluşmanın yollarını düşünmeliyiz.

Aynı sanat eseri seni ve beni farklı etkiler Kerem. Çünkü aramızda yaş, deneyim, eğitim, toplumsal çevre gibi pek çok farklar var. Beni çok etkileyen bir yapıtı seni etkileyemeyebilir ya da tersi olabilir. Çoğu zaman ikimiz de benzer tadı alabiliriz.

Ama sanatla ilgili söylenebilecek en önemli şey ben-
ce, sanatın insanın varoluşunu algılamasını sağlaması-
dır. Çünkü insan yeryüzünde geçici bir varlıktır oysa
sanat, insan varoluşunu kalıcı kılar; onu başkalarına,
gelecek kuşaklara taşır.

İnsan sanat yoluyla hayatın bilincine varır. Tek bir
insan hayatının deneyimi çok sınırlıdır oysa sanat bize
insanlığın binlerce yıldır yaşadığı milyarlarca hayattan
süzülmüş deneyimleri aktarır.

Hepsi bu mu?

Farklı bir bakışla da yaklaşabiliriz aynı konuya.
Çehov, *Üç Kızkardeş* oyununda, “İşte kar yağıyor, ne-
dir bunun anlamı?” diye sorar. Doğa olaylarına ba-
karken onun anlamını sorgulamayız ama ondan et-
kileniriz.

Beethoven’e bir dinletisinden sonra, dinleyicilerden
biri, “bu eserinizde ne anlatmak istediniz” diye sorunca,
aynı parçayı yeniden çalmış.

Yani sanat eserine de doğaya bakar gibi bakabiliriz.
Ondan anladığımız şey neyse, anlamı odur. Anlam bi-
zim bulduğumuz bir şeydir bu yanıla.

Sanatın insandaki karşılığı güzellik duygusudur. İn-
san bir sanat eseriyle karşılaştığında güzellik duygusuy-
la çarpılır, heyecanlanır.

İnsanın sanat tutkusu, güzelliğe olan tutkudur aynı
zamanda. Bu güzellik duygusu, insanın aynaya bakıp
kendini güzel bulmasından dünyayı daha güzel kılmaya
kadar çok geniş bir alana yayılır. Sanat, yeryüzündeki

güzellikleri artırdıkça, insan da dünya da daha güzel olacaktır elbet.

Sanat insanın yalnızca fiziksel ve biyolojik ihtiyaçları için yaşayan bir varlık olmaktan çıkıp güzelliğe ulaşma uğraşısıdır aynı zamanda.

Peki, kimi sanatların okulları var: Üniversitelerde resim, heykel, müzik, tiyatro bölümleri var, edebiyat fakülteleri var. Bütün bunlar sanatın öğrenilebilen bir şey olduğunu mu gösteriyor? Eğer öyleyse neden bu okulları bitirenlerin hepsi sanatçı olmuyor?

Çok güzel bir konu. Soruna son zamanlarda çok yaygınlaşan sanat atölyelerini de ekleyebiliriz. Türlü nedenlerle sanat okullarına gidemeyenler çeşitli atölye çalışmalarıyla öğrenmeye çalışıyor sanat denilen şeyi.

Şuradan başlayalım: Kimi zaman sanatçılar içgüdüleriyle hareket etseler de sanat içgüdüsel bir şey değildir. Her sanat dalının öğrenilmesi gereken teknik ayrıntıları, dili, geçmişi, ayrı bir kültürü vardır. Nota bilmeyen biri müzik eserini çalamaz. Sahneyi, olanaklarını bilmeyen tiyatro eseri yazamaz. Kullanacağı dili iyi bilmeyen biri şiir, öykü, roman, deneme yazamaz, taşın, mermerin özelliklerini tanımayan biri heykeltci olamaz...

Dolayısıyla sanat dallarının öğrenilmesi gereken bir altyapısı vardır. Okullar, atölyeler bir ölçüde bu altyapıyı oluşturur.

Sonra sanatçının yeteneği ve yaratıcılığı ortaya çıkar. Yaratıcı bir sanatçı, yeteneğiyle öğrendiklerinin üzerinde kendine özgü bir yaratı sürecine girer.

Yaratıcılık öğretilabilir bir şey değildir. Yaratıcılığın özü benzersizlik olduğundan, henüz bilinmeyen, ortaya çıkmamış bir şeyi bir kimse bir başkasına nasıl öğretebilir?

Sanatçı öğrendiklerinden, yaşadıklarından insana ve dünyaya bakışta yeni bir anlam, yeni bir dil bulur. Budur onu ve eserini benzersiz kılan.

Yeni bir dil, yeni bir anlam içermeyen yapıtlara gerçek anlamda sanat yapıtı diyemeyiz. Çoğaltma ürünlerle yaratıcı ürünleri birbirinden ayıran unsur budur.

Büyük yaratıcıların çok da taklitleri olur. Ama aydın bir insan bunları kolayca birbirinden ayırabilir.

Sana son öğüdüm şu olsun: Her sanat dalının nitelikli, klasikleşmiş örnekleriyle ilgilen öncelikle. Güncel sanat aldatıcı olabilir. Önce kendini başyapıtlarla eğit, sonra güncel sanatı rahatlıkla değerlendirebilir, güzel olanı ve olmayanı kolayca birbirinden ayırabilirsin.

Unutma, sanat ticari bir meta durumuna gelmişse, onu pazarlayanlar da sana her zaman elde kalmış, tapon malları satmaya çabalar...

“Bir ulu ırmak akıyor insan eli ilk mağaraya ilk bizonu çizdiğinden beri”: Nâzım Hikmet’in bu güzel dizesiyle sanatın sürekliliğini vurgulayan Turgay Fişekçi, genç okurlarını sanat tarihinde keyifli bir yolculuğa çıkarıyor. *Gılgamış Destanı*’ndan *İlyada*’ya, mağara resimlerinden Picasso’ya, *Don Kişot*’tan *İnce Memed*’e, klasik müzikten caza, Ayasofya’dan Notre Dame Katedrali’ne sayısız uğrak var bu yolculukta... Pek çok sorunun da yanıtı veriliyor: Sanat nedir ve nasıl doğdu? Antik Çağ dünyasının yedi harikası hangileridir? *Antigone*’yi neden okumalıyız? Rönesans’la birlikte sanat ve yeryüzü nasıl değişti? Shakespeare neden hiç eskimiyor? Ozanlar birbirini etkiler mi? Şiir yazmayı öğrenebilir miyiz? Çok sesli müzik nedir; çok sesli müzikle demokratik toplumlar arasında bir ilişki var mı? Roman denildiğinde ne anlıyoruz? *Don Kişot*’tan günümüze önemli romancılar kimlerdir? Sinemaya neden “yedinci sanat” deniyor? Sinema bir sanatsa onun dili nedir? En önemli eserleri hangi müzelerde görebiliriz?

Gençlerle Baş Başa: Sanat Nedir? hem bilgilendirici, aydınlatıcı hem de merakla okunacak bir kitap. Turgay Fişekçi, bireyin yetişmesinde, olgunlaşmasında okuma yazma, toplama çıkarma bilmek kadar önemli görüyor sanatın yerini... Yereli evrensele, tarihi bugüne bağlayan sanatsal perspektifini sade, akıcı bir dille örüyor. Gençlere kılavuzluk etmek üzere hazırlanmış, edebiyat, müzik ve sinema eserlerinden oluşan öneri listeleri kitabın sürprizleri arasında.

Yordam Kitap

YordamKitap YordamKitap YordamKitap

16 TL. KDV’den muaftr

ISBN 978-605-172-429-4

9 786051 724294